

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Географічний факультет
Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту

КОНЦЕПТ «КОМУНІКАЦІЯ» У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

здобувачка 2-го курсу, 602 групи
галузі знань 01 – Освіта /Педагогіка
спеціальності 014.07 – Середня освіта
(Географія)

ОП «Географія»

Семенюк Ілона Василівна

Науковий керівник: к.геогр.н.,

доц. Ємчук Т.В.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 5

від «5» грудня 2023 р.

зав. кафедри _____ проф. Валерій РУДЕНКО

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1 Поняття «комунікація».....	8
1.2 Історія розвитку у комунікаційних досліджень у педагогіці.....	14
1.3 Види та підходи комунікації в педагогічному процесі.....	18
Висновки до розділу 1	21
Розділ 2. КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ.....	23
2.1 Майстерність педагогічної діяльності.....	23
2.1 Вербальні засоби комунікацій.....	27
2.3 Невербальна комунікація.....	31
2.4 Міжособистісні відносини у педагогічному середовищі та їх взаємозв'язок з комунікацією.....	35
Висновки до розділу 2.....	41
Розділ 3. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ.....	43
3.1. Взаємодія між міжособистісними відносинами і комунікацією....	43
3.2 Діагностика рівня комунікативної культури педагогічного колективу.....	48
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	77
ДОДАТКИ.....	81

АНОТАЦІЯ

Дослідження концепту "Комунікація" у педагогічних дослідженнях аналізує взаємодію членів освітнього процесу та вплив комунікативних стратегій на рівень навчання та розвиток особистості. Розглядаються, роль вербальних і невербальних засобів комунікації, теоретичні аспекти комунікації в освіті, а також вплив спілкування на міжособистісні відносини в процесі навчання. Дослідження спрямоване на удосконалення методів навчання через оптимізацію комунікативних взаємодій у педагогічному процесі. Детальніша увага приділяється розробленню практичних порад для педагогів щоб покращити комунікативну ефективність в освітній сфері.

Окрім цього, аналізуються соціокультурні і психологічні аспекти комунікації, враховуючи їхній вплив на висловлення інформації учнями, формування їх навичок сприйняття поданої теми. В роботі детально розглядаються інструменти взаємодії в освітньому середовищі, такі як вербальні та невербальні засоби комунікації, технології спільної роботи, а також особливості міжкультурної комунікації.

На основі проведеного дослідження розробляються рекомендації для оптимізації процесу спілкування, спрямовані на розширення можливостей взаємодії педагогів та здобувачів загальної середньої освіти, покращення якості розуміння інформації. Дослідження вносить вагомий внесок сприяючи створенню ефективних стратегій комунікативного навчання в освітньому процесі в розвиток педагогічної практики,.

Експериментальна база дослідження. Рожнівський ліцей «Гуцульщина» імені Федора Погрибенника Рожнівської сільської ради Косівського району Івано-Франківської області. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 21 педагог, які викладають в ліцеї.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що обґрунтовано поняття «комунікація», визначені критерії, показники розвитку педагогічної майстерності комунікації вчителів в освітньому середовищі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у діагностуванні рівнів розвитку педагогічної майстерності комунікації вчителів в освітньому середовищі, розробка тестування для педагогів Рожнівського ліцею «Гуцульщина».

Ключові слова: комунікація, педагогічне середовище, розвиток педагогічної майстерності, анкетування, спілкування.

ABSTRACT

Semeniuk Iлона. Concept "Communication" in the System of Pedagogical Research.

Thesis for the second (master's) level of higher education in specialty 014.07 «Secondary Education (Geography)» Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

The study of the concept of "Communication" in educational research analyzes the interaction among participants in the educational process and the influence of communicative strategies on the level of learning and personal development. The research explores the roles of verbal and non-verbal communication methods, theoretical aspects of communication in education, as well as the impact of interpersonal communication on relationships during the learning process. The research is aimed at improving teaching methods through the optimization of communicative interactions in the pedagogical process. More attention is given to developing practical advice for educators to enhance communicative effectiveness in the educational sphere.

Keywords: communication, pedagogical environment, development of pedagogical expertise, survey, interaction.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Ілона СЕМЕНЮК

_____
(підпис)

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, де галузі інформаційно-комунікаційних технологій стрімко розвиваються, поняття «Комунікація» є основним елементом педагогічних досліджень. Актуальність даної теми пов'язана з необхідністю вдосконалення методів передачі знань та взаємодії між учасниками навчального процесу. У контексті педагогіки ефективно спілкування є не лише засобом, що полегшує засвоєння інформації, а й відіграє важливу роль у формуванні навичок міжособистісного спілкування та розвитку критичного мислення здобувачів середньої освіти. В даній роботі розглядається роль і особливості спілкування в системі педагогічного дослідження з точки зору різних аспектів взаємодії учасників освітнього процесу. Тема «Концепція «Комунікації» в педагогічній дослідницькій системі» є дуже актуальною, оскільки взаємодія вчителя та учня, а також учнів є одним із головних факторів успішної навчальної діяльності. Комунікаційні процеси впливають на створення сприятливої атмосфери в школі, підвищують якість сприйняття нових знань, сприяють формуванню соціальних навичок, культури спілкування, розвитку творчості та інших аспектів навчального процесу.

Головною проблемою сучасної педагогічної практики є неефективність комунікаційних процесів між учасниками освітнього процесу. Це може порушити міжособистісні стосунки, навчальний процес, а також різні психологічні проблеми в учня. Тому вивчення поняття «комунікація» в системі педагогічних досліджень є дуже важливим, оскільки воно може запропонувати шляхи їх вирішення проблемних моментів.

Педагогічні дослідження, спрямовані на вивчення поняття «спілкування», потрібні не тільки для визначення оптимальних прийнятних методів навчання, а й для розуміння стосунків між учителем і учнем, що сприяє вдосконаленню процесу взаємодії та взаєморозуміння. Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасне освітнє середовище ставить перед

вчителями нові завдання та виклики щодо адаптації до різних форм комунікації в класі, зокрема віртуальних технологічних засобів.

Дослідження концепції "Комунікація" в системі педагогічних наук сприяє не лише розкриттю нових аспектів взаємодії в освітньому процесі, але й розробці практичних рекомендацій для педагогів та освітніх інституцій щодо оптимізації комунікативних процесів. Отже, дана робота спрямована на вивчення та аналіз концепції "Комунікація" як важливого елементу сучасної педагогічної науки з метою поліпшення якості освіти та взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Вивчення поняття «спілкування» в системі педагогіки сприяє не тільки розкриттю нових аспектів взаємодії в навчально-виховному процесі, а й розробці практичних рекомендацій педагогам і навчальним закладам щодо адаптації спілкування. Тому в даній роботі є вивчення та аналіз поняття «комунікація» як важливого елементу сучасної педагогічної науки для підвищення якості освіти та взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу.

Метою магістерської роботи є метою є вивчення та аналіз сучасних підходів до визначення та розуміння комунікації в педагогічній науці та аналіз педагогічної комунікації у педагогів.

Виходячи із мети, **основними завданнями** роботи є:

- 1) Розкрити сутність і структуру поняття «Комунікація».
- 2) Вивчити історію розвитку комунікаційних досліджень у педагогіці.
- 3) Визначити види та підходи комунікації в педагогічному процесі.
- 4) Охарактеризувати майстерність педагогічної діяльності.
- 5) Порівняти вербальні та невербальні засоби комунікацій.
- 7) Обґрунтувати міжособистісні відносини у педагогічному середовищі та їх взаємозв'язок з комунікацією
- 8) Продіагностувати рівень комунікативної культури педагогічного колективу.

Об'єктом дослідження є комунікація як процес взаємодії між людьми у педагогічній діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти концепту "Комунікація" у системі педагогічних досліджень.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є публікації ООН, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, періодичні наукові видання, а також офіційні сайти мережі Інтернет.

Методи досліджень. Методологічні засади дослідження базуються на таких методах, як теоретичного узагальнення, анкетування, аналіз, порівняння, статистичний, графічний та системний аналіз.

Робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаних джерел (43 позиції). Робота нараховує 86 сторінок, містить 10 таблиць та 23 рисунки.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Поняття «комунікація»

В системі педагогічних досліджень концепт «комунікація» є одним із головних аспектів, адже він є невід’ємною складовою педагогічного процесу. Комунікація, в широкому розумінні вважається передачею інформації від людини до іншої людини. В педагогіці під цим терміном розуміють процес взаємодії учнем та учителем, між учителями, між учнями і батьками, між школою чи університетом та суспільством [1].

Одною із причин підвищення ролі спілкування в освіті є те, що логіка пошуку сучасних педагогічних парадигм освіти та педагогіки концентрується у напрямі таких понять, як “любов”, “повага”, “розуміння” “дитиноцентризм”, “особистісний характер”, “суб’єкт-суб’єктний підхід”, “толерантність”, “амбітність”, “гуманізм”, “емпатія”, “довіра”, “діалог”, “співробітництво”, “співпраця”, “взаємодія”, “взаємність”, “відповідальність” та інше. Ці поняття стали методологічними засадами різних педагогічних концепцій, підходів, педагогічних теорій: гуманістичної педагогіки, дитино центричної педагогіки, особистісно орієнтованого навчання і виховання, педагогіки співробітництва, педагогіки толерантності та інше [2].

Поняття "Комунікація" є важливою та необхідною складовою у системі педагогічного дослідження. В контексті педагогіки спілкування розглядається як процес взаємодії учасників навчально-виховного процесу, яке включає в себе передачу та сприйняття інформації, взаємодію та взаєморозуміння.

Поняття «Комунікація» у педагогічних дослідженнях вивчається з різних точок зору: від вивчення психологічних і соціальних складових

взаємодії до аналізу методів і засобів спілкування. Досліджується також вплив спілкування на розвиток особистості, її мислення та поведінку.

Педагогічне дослідження комунікації дозволяє дослідникам і учителям зрозуміти, як досягти більш ефективного комунікування між, учителями, учнями та батьками, а також як використовувати спілкування для покращення процесу та результатів навчання. Окрім того, вивчення взаємодії учасників освітнього процесу дозволяє вирішувати труднощі, пов'язані з взаємодією між учнями та студентами, формуванням соціальних навичок та взаєморозуміння.

Крім того, в педагогічних науках поняття «Комунікація» розглядається як основна складова розвитку педагогічної майстерності. Крім знання свого предмету, вчитель повинен вміти ефективно спілкуватися з учнями, викликати в них цікавість до освітнього процесу та розвивати творчі здібності. Тому вивчення поняття «Комунікація» є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя.

Окрім цього, поняття «Комунікація» є важливою складовою у контексті міжкультурної педагогіки. В сучасному світі в навчальних закладах зустрічаються представники різних культур, тому важливо знати, як вони сприймають і інтерпретують інформацію, яку отримали під час спілкування. Вивчення цієї концепції дозволяє нам зрозуміти, як взаємодіяти зі студентами та учнями з різних культур і сприяти їхньому навчанню ефективніше [3].

Тому поняття «Комунікація» є важливою складовою системи педагогічного дослідження, що дозволяє зрозуміти процес взаємодії між учасниками освітнього процесу, засвоїти методи і засоби спілкування, сформувати педагогічні та міжкультурні навички. Розвивати взаємодію міжкультурних відносин.

Концепт «Комунікація» вивчається в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Зараз сучасні технології та інтернет створюють багато можливостей для

ефективного спілкування вчителів і учнів, а також самих учнів. Отже, дослідження даного поняття дозволяє вивчити різноманітні форми, методи та засоби використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, його вплив на якість освіти і розвиток учня.

Окрім того, поняття «Комунікація» є важливою складовою у розробці та впровадженні різних педагогічних інновацій, таких як проектна діяльність, інтерактивні методи навчання, групова робота та інше. У всіх цих методах навчання важливою складовою є взаємодія між учнями та вчителем, а поняття «Комунікація» дозволяє зрозуміти, як взаємодія впливає на якість навчання та розвиток учнів.

Так як комунікація є важливою складовою педагогічного процесу, то для педагогів і науковців важливим є розуміння основних термінів і понять, пов'язаних з комунікацією.

Таблиця 1.1.1

Основні терміни і поняття, пов'язані з комунікацією в педагогічному процесі

Термін	Визначення	Автор
Комунікація	Це процес обміну інформацією між двома чи більше людьми для досягнення спільного розуміння [4].	Девід Берлоу
Комунікативна компетентність	Можливість та бажання спілкуватися з іншими людьми, включаючи розуміння і володіння мовою і знання правил спілкування [5].	Клаус Гюпперт
Комунікативний процес	Процес взаємодії між особами, який складається з	Вільям Шульц та Поле Гюнтер

	послідовності взаємодій та повідомлень [6].	
Комунікативна культура	Загальний рівень культури спілкування людей, який включає знання і використання етикету, засобів мови, норм поведінки відповідно до контексту [7].	Олександр Волков
Комунікація в освіті	Це процес обміну інформацією, думками, ідеями та почуттями між учителями, учнями та іншими учасниками навчального процесу в освітньому середовищі [8].	П.Сміт
Міжособистісна комунікація	Це процес обміну та взаємодії інформацією між двома або більше людьми, що включає вербальну та невербальну комунікацію [9].	М. Кнап

Таблиця 1.1.2

Додаткові поняття та терміни, пов'язані з комунікацією в педагогічному процесі

Термін	Визначення	Автор
Моделі комунікації	Теоретичні концепції, що пояснюють, як відбувається спілкування між індивідами, включаючи в себе процеси та етапи цієї взаємодії [10].	Літл Джон

Невербальна комунікація	Це процес передачі інформації, що відбувається без використання слів. Він включає в себе міміку, жести, пози та інші невербальні засоби [11].	Реймонд Берд
Мовленнєва комунікація	Це процес передачі інформації через мову, включає в себе говоріння, слухання і розуміння мовлення [12].	Генріх Нідере
Спілкування в навчальному процесі	Обмін інформацією і знаннями між учителем та учнем під час навчального процесу [13].	Е. Врэг
Ефективність комунікації в освіті	Важливий аспект, який оцінює, наскільки успішно інформація передається та засвоюється в навчальному процесі [14].	В. Робінзон
Взаємодія вчителя і учня	Це процес спілкування та взаємодії учителя та учня у освітньому процесі [15].	Р. Марзано
Міжкультурна комунікація:	Обмін інформацією між людьми з різних культур, у яких можуть виникати особливі проблеми та непорозуміння [16].	Л. Самовар
Комунікаційні навички педагога	Навички, які вчителі розвивають, для того, щоб успішно спілкуватися з учнями, створювати ефективно навчальне середовище тим	В. Ковальчук

	самим сприяти розвитку і навчанню учнів [17].	
--	---	--

Важливим інструментом для розуміння процесу взаємодії між людьми а також їх спільного розуміння є теорії комунікації. Їх використання в педагогічній практиці дозволяє підвищити якість освіти та забезпечити ефективне спілкування вчителя та учнів.

Однією з основних теорій комунікації є модель Шеннона-Уівера, що включає джерело інформації, передавач, приймач і зворотний зв'язок. Цю модель можна використовувати для аналізу процесу спілкування між учнями та вчителями. Учитель може використати цю теорію, щоб зрозуміти, як учні сприймають інформацію, і переконатися, що вона подається ефективно [18].

Ще одна теорія комунікації - теорія зіставлення, згідно з якою люди краще засвоюють нову інформацію, якщо можуть порівнювати її з тим, що вони вже знають. Вчителі можуть використовувати цю теорію, допомагаючи учням пов'язувати нову інформацію з тим, що вони вже знають, і зрозуміти, як нова інформація відповідає їхнім досвіду і знанням [19].

Теорія соціальної взаємодії вказує на важливість взаємодії для розвитку та навчання особистості людей. Вчителі можуть використовувати цей принцип для створення середовища, сприятливого для взаємодії та співпраці між учнями, щоб сприяти зростанню та навчанню. Викладачі можуть використовувати групові проекти та завдання для сприяння співпраці та взаємодії між учнями та забезпечення ефективних результатів навчання [20].

Теорія впливу буде корисною для тих вчителів, які хочуть зрозуміти, як підтримувати і стимулювати мотивацію учнів до навчального процесу. Вчителі можуть використовувати різні методи та прийоми, щоб спонукати учнів до активного навчання, наприклад, заохочення, розвиток інтересу, диференційоване навчання тощо [21].

Теорія когнітивного навчання допомагає учителям зрозуміти, як учні навчаються та обробляють інформацію. Вчителі використовують цю теорію для розробки ефективних стратегій навчання, що допомагають учням краще засвоювати та запам'ятовувати інформацію. Наприклад, вчителі можуть використовувати методи активного навчання, такі як проблемне навчання, дослідницьке навчання, щоб заохотити учнів вивчати та розуміти зміст навчання [22].

Розуміння та використання цих принципів може допомогти викладачам або вчителям створити середовище, сприятливе для навчання та розвитку учнів, роблячи навчальний процес більш ефективним і задовільним для всіх учасників освітнього процесу.

1.2 Історія розвитку у комунікаційних досліджень у педагогіці

Історія розвитку комунікативної науки в педагогіці є цікавою та важливою для розуміння сутності процесу навчання та вдосконалення педагогічної практики. Він охоплює такі важливі етапи.

1. Етап до 20 століття: Початок комунікації в освіті

Цей етап в історії комунікаційних досліджень в освіті характеризувався обмеженими ресурсами та поганим управлінням дослідженнями. Нижче наведені основні події та персони цього періоду [23]:

1. Античність і Середньовіччя: такі вчені, як Аристотель і Платон, говорили про важливість мови та спілкування в освіті. Наголошували на ролі діалогу та комунікації в навчанні.

2. Відродження та поява книгодрукування (15-16 ст.): З розвитком поліграфа з'явилися широкі можливості для поширення знань. Релігійні і філософські тексти стали доступнішими для більшої кількості людей, що сприяло розширенню комунікаційних процесів.

3. Педагогічні школи (XVII-XVIII ст.): У цей період розвиваються педагогічні школи, де вчителі створюють свої методи навчання та спілкування з учнями. Наприклад, Коменський, засновник школи, заклав

основи сучасної педагогіки та зауважив важливість чіткої, а також ефективної комунікації між педагогами та учнями

4. Епоха Просвітництва (18 століття): Руссо, Берклі, Вольтер та інші філософи Просвітництва наголошували на важливості освіти через спілкування та обмін ідеями та розвиток критичного мислення.

5. Початок наукових досліджень (19 століття): Педагоги та філософи почали більш систематично вивчати методи навчання та аспекти спілкування в освіті.

2. Етап «експериментальної педагогіки» (поч. 20 ст.)

Даний етап в історії розвитку комунікаційних досліджень в освіті був важливим, адже викладачі і науковці почали активно вивчати вплив комунікації на навчання та розвиток студентів за допомогою експериментальних методів. Ось головні події даного етапу:

1. Джон Дьюї (1859-1952): американський педагог і філософ Джон Дьюї є однією з ключових фігур цієї епохи. Він проводив експерименти, щоб зрозуміти взаємодію між учителем і учнем. Джон Дьюї доводив важливість активного навчання через співпрацю та спілкування [24].

2. Педагогічні лабораторії: Перші педагогічні лабораторії були створені на початку 20 століття, де проводилися експерименти з психології навчання та спілкування. Такі лабораторії дозволяли психологам і вчителям вивчати спілкування в контрольованому середовищі.

3. Експериментальні підходи: Вчені почали використовувати експериментальні методи для вивчення спілкування в навчальному процесі. Це включає аналіз впливу різних стилів спілкування викладачів, спілкування учнів під час навчання та інше.

3. Етап "Розвиток теорій комунікації" (середина 20 століття)

Цей етап в історії досліджень комунікації в педагогіці та соціальних науках характеризувався активним вивченням і розвитком теорій та концепцій, пов'язаних із комунікацією. Основні події та особи цього періоду виглядають так:

4. Психологія навчання: Активно розвивалась психологія навчання, що вивчає процеси сприйняття та розуміння інформації, а також взаємодію вчителя та учня. Роботи таких психологів, як Іван Павлов і Джон Вотсон, вплинули на розуміння психології спілкування в освіті.

5. Розвиток методів вимірювання. В даному етапі активно розвивалися методи вимірювання комунікаційних процесів, що робило дослідження більш науковим та об'єктивним.

3. Етап «Розвиток теорій комунікації» (середина 20 століття)

Даний етап у історії вивчення комунікації в академічних і соціальних науках характеризується активним вивченням та розвитком теорій та концепцій, пов'язаних з комунікацією. Нижче наведені головні події та персони даного періоду:

1. Теорія засобів масової інформації:

- У середині 20-го століття активно розвивається теорія засобів масової інформації, включно з роботами таких вчених, як Маршалл Маклюен та Герберт Інніс, які досліджували вплив різних медіатехнологій на комунікацію та культуру [25].

2. Теорія комунікації:

- Найважливішими подіями цього періоду були розвиток теорії міжособистісної комунікації, особливо роботи Абрахама Маслоу та Карла Роджерса. Вони розглядали спілкування як головний аспект взаємодії між людьми та розвитку особистості [26].

3. Структурна теорія комунікації:

- Розвиток теорій структурної комунікації, спрямованих на аналіз структури та активності комунікаційних процесів, зокрема теорії клірингового будинку Гарольда Лассвелла та теорії ролей Герберта Гуда [27].

4. Культурологія:

– У середині 20 століття відбувся розвиток культурології, в тому числі вивчення впливу культурних факторів на комунікацію.

5. Розробка принципів інформаційної комунікації:

- Головною подією цього періоду став розвиток інформаційних комунікаційних теорій, які розглядають комунікацію як передачу та обробку інформації.

4. Етап "Постмодерністський підхід" (20-21 століття)

Цей етап в історії вивчення комунікації в академічних і соціальних науках характеризується переходом від модернізму до постмодернізму, що приводить до нового розуміння комунікації та її ролі в сучасному суспільстві. Ось головні події цього етапу [28]:

1. Постмодерністський підхід. Даний підхід розглядає комунікацію як складну контекстуальну систему, у якій істина та значення відносні. Він відкидає ідею єдиної об'єктивної істини, наголошуючи на різноманітності перспектив і культурних контекстів.

2. Деконструкція. Деконструкція є важливою концепцією постмодернізму. Аналізуючи тексти, повідомлення чи події спілкування, дослідники виявляють приховані аспекти в мові та значенні.

3. Культурна ідентичність: Постмодерністський підхід наголошує на культурних відмінностях та ідентичності та вивчає, як вони впливають на спілкування та сприйняття.

4. Медіа та технології: З розвитком медіа простору та технологій вивчення комунікації все більше зосереджується на вивченні впливу цифрових медіа та соціальних медіа на комунікацію та освіту.

5. Критика мас-медіа: Комунікативні дослідження в постмодерній перспективі також включають критичний аналіз мас-медіа та інформаційних потоків, особливо їх впливу на формування громадської думки.

5. Етап «Сучасні тенденції» (21 століття)

Цей етап в історії комунікаційних досліджень в педагогічних та соціальних науках відзначений сучасними підходами та викликами, що виникають у сучасному глобалізованому і інформаційному світі. Основні події та особи цього періоду наведені нижче [29]:

1. Інформаційна революція: Зі стрімким розвитком інтернету, цифрових медіа та соціальних мереж спілкування оточує нас в онлайн-середовищі. Комунікативні дослідження вивчають вплив цих технологій на комунікаційну освіту.

2. Культурне розмаїття: У глобалізованому світі вивчення культурного розмаїття та взаємодії між різними культурами є важливим компонентом дослідження комунікації.

3. Медіа та громадянське суспільство: Підвищення інтересу до ролі ЗМІ у розбудові громадянського суспільства та громадянської активності. Дослідження включає аналіз впливу ЗМІ на соціальну та навіть політичну участь.

4. Міжкультурна комунікація: З глобалізацією та розвитком міжнародних відносин вивчення міжкультурної комунікації вивчає взаємодію між різними мовами і культурами.

5. Медіа та освіта: Дослідження впливу медіа на освіту та освітні технології, включаючи дистанційну та онлайн-освіту.

1.3 Види та підходи комунікації в педагогічному процесі

В навчальному процесі застосовуються різні види спілкування. Ключові з них [30]:

1. Вербальна комунікація — обмін інформацією з допомогою мовлення. Це включає усну та навіть письмову комунікацію. Усне спілкування є основною формою вербального спілкування в навчальному процесі, оскільки дає можливість безпосереднього спілкування вчителя та учня. Письмове спілкування використовується для передачі додаткової інформації, дій та інструкцій.

2. Невербальна комунікація – означає обмін інформацією без використання мови. Це включає невербальні сигнали, такі як жести, міміка та пози, тощо. За допомогою невербальної комунікації можна підкреслити

важливість змісту матеріалу в педагогічному процесі, підвищити мотивацію студентів, зміцнити взаєморозуміння між учнями і педагогом.

3. Групова комунікація — означає обмін інформацією між кількома особами. Групове спілкування можна використовувати в педагогічному процесі для створення колективного досвіду, спільного навчання та колективної співпраці між учнями.

4. Міжкультурна комунікація — означає обмін інформацією між людьми різних національностей і культур. Міжкультурна комунікація в педагогічному процесі може допомогти учню розширити свій культурний кругозір і виробити толерантність до інших культур і традицій.

В освітньому процесі важливо використовувати стратегії комунікації, які відповідають потребам учнів і навчальним завданням. Наприклад, дітям, які сприймають різні типи інформації, можуть знадобитися різні стратегії спілкування. Учні, які сприймають інформацію візуально, краще розуміють, коли матеріал поданий у вигляді малюнків, діаграм, схем. Діти, які найкраще вчаться, слухаючи, можуть використовувати аудіоматеріали або брати участь в обговореннях у класі.

Таким чином, використання різних видів комунікації та комунікаційних стратегій у педагогічній практиці дозволяє покращити якість навчання, сприяти розвитку взаєморозуміння та співпраці між учителем та учнями, а також забезпечує ефективність навчання та розвитку учнів.

Крім того, у педагогічній практиці застосовуються такі методи спілкування, як, відкрите запитання, активне слухання уточнення, міркування, тощо. Відкрите запитання допомагають учням висловлювати ідеї та думки, тоді як роз'яснення та аргументація дозволяють учням і вчителям краще зрозуміти свої позиції та дійти згоди щодо розвитку і навчання. Активне слухання передбачає уважне й свідоме розуміння інформації, яку передає учень або вчитель.

Таким чином, застосування різних комунікаційних стратегій і видів комунікації у педагогічній практиці підвищує якість освіти, сприяє розвитку

взаєморозуміння та співпраці між учнями та вчителем, забезпечує ефективність розвитку та навчання учнів.

Існує кілька підходів дослідження поняття «Комунікація» в системі педагогічних досліджень. Розглянемо найпоширеніші з них:

1. Функціональний підхід. За цією методикою спілкування розглядається як засіб досягнення мети, який вивчається з метою визначення ефективних форм і методів спілкування для досягнення навчальної мети взаєморозуміння та передачі інформації між учасниками навчального процесу.

2. Інтерактивний підхід. Відповідно до цього методу спілкування розглядається як процес взаємодії між учасниками освітнього процесу, де кожен з них має свої ідеї, потреби та цілі, а метою дослідження є розуміння взаємодії між учасниками та розвиток комунікативних навичок.

3. Контекстний підхід. Відповідно до цього підходу спілкування розглядається в контексті педагогічної ситуації, яка включає не тільки засоби спілкування, а й стосунки учасників, їх соціальні ролі та їх взаємодію з навколишнім середовищем. Дослідження проводяться з метою визначення зв'язку між контекстом педагогічної ситуації та ефективністю спілкування.

4. Комунікативний підхід. Відповідно до цього підходу спілкування розглядається як невід'ємна частина навчального процесу, що включає взаємодію між учасниками на різних рівнях і в різних формах (вербальній, невербальній та інші). Дослідження проводяться з метою визначення ефективності засобів і методів спілкування в навчальному процесі.

5. Соціально-психологічний підхід. Відповідно до цього методу спілкування розглядається як складова суспільних відносин між людьми, заснованих на спільній мові і взаєморозумінні. Дослідження проводяться з метою розуміння соціально-психологічних аспектів спілкування в навчальному процесі.

6. Підхід культурологічний. Відповідно до цього підходу спілкування розглядається як невід'ємна частина культури, яка включає

спільний інформаційний простір, спільні цінності та норми поведінки. Дане дослідження проводиться з метою визначення впливу культурних відмінностей на спілкування учасників освітнього процесу.

7. Міжкультурний підхід. Відповідно до цього методу спілкування розглядається як процес взаємодії між представниками різних світових культур. Дане дослідження спрямоване на вивчення особливостей міжкультурної комунікації та розвиток міжкультурної компетентності учасників освітнього процесу.

8. Практичний підхід. Відповідно до цього підходу спілкування розглядається як засіб досягнення практичних цілей у навчальному процесі. Дослідження проводяться з метою виявлення ефективних комунікаційних методів і стратегій, які дозволяють отримати практичні результати.

9. Комунікативно діяльнісний підхід. За цією методикою спілкування розглядається як фактор організації діяльності в навчально-освітньому процесі. Дослідження проводиться з метою вивчення ролі спілкування у формуванні навичок діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Педагогічні дослідження розглядають спілкування з різних точок зору і відповідно використовують різні підходи. Залежно від мети дослідження та обраного підходу, дослідження може бути спрямоване на вербальну та невербальну комунікацію, співпрацю та конфлікт, міжкультурну комунікацію тощо, може включати вивчення різних аспектів спілкування.

Висновки до розділу 1

Отже, поняття «Комунікація» є ключовим елементом у системі педагогічного дослідження. У контексті педагогіки спілкування – це процес взаємодії, що передбачає передачу та отримання інформації, взаєморозуміння та взаємодію між учасниками освітнього процесу.

Комунікація в освіті – означає обмін інформацією, ідеями, думками та почуттями між студентами, викладачами та іншими учасниками навчально-виховного процесу в академічному середовищі.

Теорії комунікації є важливими для розуміння взаємодії між людьми та їх спільного розуміння. Їх використання в виховній практиці дозволяє збільшити рівень якості освіти та забезпечити ефективну комунікацію між педагогом та студентами.

Теорія Шенона-Вівера, містить в собі джерело інформації, передавач, канал зв'язку, приймач і зворотний зв'язок. Теорія зіставлення - означає, що людям легше засвоювати нову інформацію, якщо можуть вони порівняти її з уже відомою інформацією. Теорія соціальної взаємодії наголошує на важливості взаємодії для розвитку індивіду та навчання людей. Теорія афекту може бути справді корисною для вчителів, які хочуть зрозуміти, як стимулювати та підвищити мотивацію учнів до навчального процесу. Теорія когнітивного навчання допоможе педагогам краще зрозуміти, як учні навчаються та обробляють подану на уроці інформацію.

У навчальному процесі застосовуються різні види спілкування. Ключові серед них:

Вербальне спілкування - означає обмін інформацією за допомогою мови. Також містить в собі як і усну так і письмову комунікацію

Невербальне спілкування - означає обмін інформацією без застосування мови. Дана комунікація містить в собі пози, міміку, жести та інші невербальні сигнали

Групове спілкування - даний вид комунікації значить обмін інформацією між багатьма особами. Використання цього виду спілкування в освітньо-виховному процесі створює колективний досвід, спільне навчання та співпрацю між учнями.

Міжкультурна комунікація - означає обмін інформацією між персонами з різних куточків світу з різними культурами і національностями.

Розділ 2.

КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

2.1 Майстерність педагогічної діяльності

Оволодіння педагогічною комунікацією є важливою складовою успішного навчально-виховного процесу. Це вміння ефективно комунікувати з учнями, батьками, педагогами та іншими членами освітнього процесу для досягнення поставлених цілей і завдань [31].

Майстерність педагогічного спілкування базується на знанні принципів міжособистісної комунікації, вмінні розуміти іншу людину, виявляти емпатію, слухати, виявляти інтерес до іншої людини та її проблем, задавати запитання, висловлювати свої думки та переконання, надавати зворотній зв'язок.

Крім того, важливою складовою майстерності педагогічної комунікації є вміння використовувати різні форми і методи спілкування залежно від мети і контексту, такі як відкриті та закриті питання, елементи невербальної комунікації, паузи різні типи мовлення та інше.

В сучасному світі, де кількість технологій та комунікаційних інструментів зростає, важливо використовувати можливості ефективного використання цифрових комунікаційних інструментів для підвищення ефективності освітнього процесу та забезпечення якісного спілкування між учасниками освіти.

Отже, таким чином, майстерність педагогічного спілкування є важливим напрямом роботи вчителя і має неабияке значення для досягнення якісної освіти та створення гармонійної взаємодії між учасниками навчального процесу. Майстерність педагогічного спілкування допомагає вчителю ефективно керувати класом, створювати сприятливе психологічне середовище, розкривати та розвивати таланти та здібності учнів.

Крім того, володіння педагогічним спілкуванням є важливим чинником у процесі формування в учнів впевненості в собі, соціальної компетентності

та інтелектуальної спроможності. Вчитель, що добре володіє педагогічною майстерністю комунікації, може краще стимулювати цікавість учнів до освітнього процесу, а також, краще мотивувати їх для досягнення мети, краще формувати відповідальність за своє навчання та свій розвиток.

Основними компонентами педагогічної комунікативної майстерності є такі аспекти [32].

1. Уміння слухати та розуміти своїх учнів. Щоб зрозуміти, як найкраще подати матеріал, учитель має зосередитися на потребах та інтересах кожного учня.

2. Уміння чітко та зрозуміло спілкуватися. Учитель повинен вміти пояснювати складні поняття простою і доступною мовою, використовувати різні методи навчання для розуміння змісту.

3. Уміння мотивувати учнів. Учитель повинен знаходити способи зробити навчання цікавим і вміти залучати учнів до активної участі в процесі навчання.

4. Уміння працювати з конфліктами. Учитель повинен вміти вирішувати конфлікти та працювати з різними типами учнів з різними потребами та характеристиками.

7. Бути толерантним та відкритим. Вчителю потрібно бути здатним розуміти та поважати різні точки зору, культурні різноманітності та інші особливості кожного учня. Важливо бути толерантним та відкритим до усіх учнів.

Крім головних складових, також майстерність педагогічної комунікації в себе включає такі вміння [33]:

5. Використання невербальної комунікації. Невербальна комунікація – означає мову тіла, що передає різноманітні емоції і сигнали. Учитель повинен вміти читати та використовувати невербальну комунікацію для підвищення ефективності спілкування з учнями.

6. Використання технологій. Сучасні технології пропонують багато можливостей для ефективного навчання та спілкування з педагогами та

учнями. Учитель повинен вміти використовувати різні технології для передачі інформації та спілкування з учнями.

7. Бути завжди толерантним і відкритим. Учитель повинен уміти поважати і розуміти різні погляди, культурне розмаїття та інші особливості кожного учня. Толерантність і відкритість важливі для всіх учнів.

Педагогічні комунікативні навички мають вирішальне значення для створення позитивного та продуктивного середовища в класі, покращення академічних результатів і формування позитивного ставлення учнів до навчання. Вчителі з високими педагогічними та комунікативними навичками можуть бути більш успішними у своїй професії за своїх колег та позитивно впливати на життя своїх учнів.

8. Уміння ефективно слухати. Ефективне спілкування передбачає не лише розмову, а й слухання. Для вчителя важливо слухати учнів і розуміти їхні потреби, проблеми та ідеї.

9. Вміння ставити запитання та спілкуватися. Учитель має вміти задавати питання та налагоджувати діалог з учнями. Це може підвищити рівень участі учнів у навчальному процесі та створити більш продуктивне середовище в класі.

10. Використання позитивної мови. Застосування позитивної мови може справді мати величезний вплив на мотивацію і настрій учнів. Важливо, щоб вчитель використовував позитивну мову та говорив відповідально та з повагою про учнів та їх навчання.

11. Розвиток емпатії та співчуття. Особливо в складних ситуаціях вчитель повинен вміти зрозуміти учнів і співчувати їм. Це сприяє розвитку взаємної довіри та підтримки, що, у свою чергу, допомагає учням навчатися та розвиватися ефективно.

Навички педагогічного спілкування можна розвинути за допомогою наступних порад.

1. Підвищуйте свої знання. Щоб бути впевненим у своїх знаннях і ефективно спілкуватися з учнями, вчителю важливо постійно підвищувати свій рівень знань і професійну компетентність.

2. Читайте спеціалізовану літературу. Читання спеціалізованої літератури з педагогічної комунікації значно допоможе педагогу зрозуміти основні принципи ефективної комунікації та знайти нові методи та підходи для роботи з учнями

3. Беріть участь в семінарах і тренінгах. Участь в семінарах та майстер-класах або курсах з педагогічної комунікації значно допоможе педагогу отримати нові знання та навички, а також поділитися своїм досвідом зі своїми колегами.

4. Спостерігайте за колегами і вчіться у них. Педагогу важливо спостерігати за роботою своїх колег і вивчати їхні методи та підходи до роботи зі студентами. Важливо також знайти педагога-наставника, який допоможе вам покращити ваші навички педагогічного спілкування.

5. Регулярно практикуйтеся. Найкращий спосіб розвитку навичок педагогічного спілкування – щоденна практика. Учитель повинен вміти контролювати себе та аналізувати свої дії та реакції у взаємодії з учнями.

6. Будьте відкритими до відгуків. Для вчителя важливо бути відкритим для отримання зворотнього зв'язку до одержання реакцій та відповідей учнів.

Позитивний приклад майстерності педагогічної діяльності колеги-вчителя:

Вчитель використовує інтерактивні методики навчання, що привертають зацікавленість учнів і зроблять урок цікавішим. Постійно використовує інноваційні методи для підвищення якості навчання та знаходить нові підходи до студентів. Завжди готовий прийти на допомогу колегам, сприяє спільній роботі педагогічного колективу. Комунікативні здібності дозволяють йому ефективно спілкуватися з учнями та колегами, створювати позитивне середовище в класі та школі.

Негативний приклад майстерності педагогічної діяльності колеги педагога:

Негативний приклад майстерності педагогічної діяльності вчителя:

Вчитель використовує старі методи навчання, які не цікавлять учнів і не розвивають їхні творчі здібності. Він не використовує інноваційний підхід у навчанні і не знає новітніх методик. Не завжди готовий до співпраці та допомоги своїм колегам. Він не має адекватних та потрібних комунікативних навичок, цим самим ускладнюється спілкування з учнями та його колегами і створює напругу та навіть конфлікти в класі та школі

2.1 Вербальні засоби комунікацій

Засоби вербальної комунікації — засоби передачі інформації в усній або письмовій формі. Вони є одним із основних засобів спілкування між особами і застосовуються в багатьох сферах життя та в освіті. До засобів вербальної комунікації належать [34]:

1. Мова — головний засіб вербального спілкування. Це включає вимову, словниковий запас, синтаксис і граматику. Мова допомагає донести інформацію, справити належне враження на оточуючих, висловити свої почуття і думки.

2. Слова — це невеликі одиниці мови, які застосовуються для вираження почуттів та ідей та передачі інформації. Слова мають різну інтонацію і емоційне забарвлення, що дозволяє передавати інформацію з різним тоном і емоційною вагою.

3. Речення та фрази – групи слів, що містять в собі повідомлення та зв'язки між ними. Фрази та вирази застосовуються для передачі більш складної інформації, а ще для вираження різних думок та ідей.

4. Мова жестів – це невербальний засіб спілкування, що включає пози, рухи рук, рота, тіла та обличчя. Мова жестів значно доповнює вербальне спілкування, допомагає передати почуття та доповнює значення слів.

5. Голос і тембр - різні мелодичні зміни у вимові слів і фраз, що виражають емоції і ставлення до різних ситуацій та оточуючих.

Успішне використання засобів вербальної комунікації в діалозі з учнями може впливати на їхній розвиток та навчання, створити комфортну та продуктивну обстановку на уроці. Повагу і підтримку, яку учні відчують з боку вчителя

Нижче вказані деякі з засобів вербальної педагогічної комунікації [35]:

1. Кларифікація: це процес роз'яснення інформації, щоб переконатися, що вона правильно зрозуміла. Учитель може застосовувати запитання, щоб уточнити інформацію щоб переконатися чи учні розуміють, про що він або вона говорить.

2. Артикуляція: це процес чіткого та зрозумілого вираження ідей. Педагогам потрібно використовувати зрозумілу та просту мову, щоб учні могли легко зрозуміти їхні інструкції та ідеї.

3. Зворотній зв'язок: це процес реагування на сказане або зроблене. Педагогам потрібно застосовувати зворотній зв'язок, щоб підтвердити розуміння учнями та підтримати спілкування.

4. Активне слухання: процес розуміння та уважного слухання того, що говорить співрозмовник. Педагогам потрібно активно слухати і проявляти зацікавленість щоб показати, що вони справді зацікавлені в тому, що говорить учень.

5. Перефразування: це процес переформулювання сказаного в інший спосіб.

Таблиця 2.2.1

Таблиця впливу вербальної комунікації на учнів [36]

Вербальні види комунікації	Вплив на учнів
Заохочення і компліменти	Збільшення рівня самооцінки та мотивації до навчання
Негативні коментарі та критика	Зменшення мотивації до навчання,

	Зниження рівня самооцінки
Зрозумілі та чіткі інструкції і пояснення	Краще засвоєння наукового матеріалу
Неповні та незрозумілі пояснення та інструкції	Зниження рівня засвоєння матеріалу
Позитивна налаштованість та позитивний тон	Збільшення рівня зацікавленості до освітнього процесу
Негативна налаштованість та негативний тон	Зменшення рівня зацікавленості до освітнього процесу
Зменшений рівень зацікавленості до навчального процесу	Зниження рівня уваги та освоєння матеріалу
Емоційна збагаченість мовлення	Підвищення рівня зацікавленості до навчання
Відсутність емоційної збагаченості мовлення	Зменшення рівня зацікавленості до навчання
Розвиток когнітивних процесів	Ретельно підібрані вчителем слова та лексика допомагають учням краще засвоїти новий матеріал і розвивати процеси мислення.
Збільшення мотивації до навчання	Позитивний тон, правильний підбір слів і дотримання етикету можуть підвищити інтерес учнів до навчання, бажання досягти гарних результатів.
Підвищення самооцінки	Педагоги, які вміють підтримувати позитивний тон і використовують слова підбадьорення, можуть допомогти підвищити самооцінку учнів і впевненість у своїх силах.

Створення довіри та співпраці	Педагоги, які вміють ефективно комунікувати та відкриті до ідей та думок учнів, з більшою вірогідністю можуть створити атмосферу довіри та співпраці в класі. Це має позитивний вплив на результати навчання та загальне середовище в класі.
-------------------------------	--

Всі дані фактори показують, як усне спілкування педагога може вплинути на учнів. Коли вчитель заохочує учнів за допомогою чітких і зрозумілих інструкцій, позитивного тону та настрою, це може сприяти підвищенню їхньої зацікавленості та мотивації до навчання та покращенню навчання. Негативні зауваження, нечіткі вказівки та пояснення, негативний тон і настрої призводять до негативної реакції учнів.

Враховуючи те, що усне спілкування вчителя з учнями є невід'ємною частиною навчального процесу, важливо вміти ефективно його використовувати. Для цього необхідно уважно ставитися до свого стилю спілкування, дотримуватись правил етикету, бути обережними зі словами у спілкуванні, розвивати культуру спілкування.

Вербальне спілкування з колегами-вчителями та адміністрацією школи має вирішальне значення для успішної роботи школи. Це сприяє налагодженню співпраці, взаєморозуміння та ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Основні принципи вербального спілкування з колегами-вчителями та керівництвом школи:

- Повага до співрозмовника та його думок та ідей;
- Використання чітких речень та уникання складних термінів і термінології;
- Чітке формулювання власних думок та ідей;

- Розуміння думки та ідеї співрозмовника, не забарвлюючи їх власними ідеями та не віддаючи їм переваги;

- Уміння чути та слухати свого співрозмовника.

Коректне вербальна комунікація з колегами-педагогами та керівництвом школи впливає на встановлення довірчих відносин, формування позитивного ставлення до співпраці, попередження конфліктів та збільшення ефективності роботи школи.

Таблиця 2.2.2

Плюси та мінуси вербальної комунікації

Плюси вербальної комунікації з колегами вчителями	Мінуси вербальної комунікації з колегами вчителями
Дозволяє ефективно і швидко передавати інформацію від однієї людини до іншої	Можливе спотворення інформації
Надає можливість обговорення важливих питань	Може бути викликана конфліктність та напруженість
Забезпечує можливість обговорення ідей та думок	Можлива порушена конфіденційність
Допомагає зміцнити взаємини між колегами-педагогами	Можливе перевантаження інформацією
Сприяє побудові спільної стратегії дій	Можлива втрата часу на непродуктивну розмову

2.3 Невербальна комунікація.

Засоби невербального педагогічного спілкування – це різні способи передачі інформації за допомогою невербальних каналів спілкування. Головними невербальними засобами педагогічного спілкування є [37]:

1. Вираз обличчя: Вираз обличчя передає ставлення до учнів, емоції і настрої. Учитель мусить уважно стежити за мімікою свого обличчя, щоб не створити негативного враження.

2. Жести та пози: Пози, жести, рухи руками передають інформацію про емоційний стан та вказують на потребу звернути увагу на певний аспект.

3. Зоровий контакт: він може передати важливі сигнали, такі як підтримка, допомога, інтерес або незрозуміння.

4. Голос і тон: Голос може передати студентам багато інформації про ставлення вчителя та його емоційний стан. Інтонація впливає на розуміння і сприйняття інформації.

5. Простір та оточення: Місце та оточення можуть впливати на настрої та емоційний стан учнів. Наприклад, якщо урок проводиться в добре освітленому та зручному класі, це може допомогти учням зосередитися та краще засвоїти інформацію.

6. Знаки та символи: символи можна використовувати для передачі інформації на різних рівнях. Наприклад, використання емодзі у повідомленнях круто вказує на емоційний стан чи настрої.

Невербальні педагогічні засоби спілкування можуть доповнити вербальні засоби для забезпечення більш широкого та повного обміну інформацією між учнями та вчителем. Правильне використання вербальних та невербальних засобів може допомогти вчителю підвищити рівень розуміння та засвоєння інформації, покращити ставлення учнів і створити позитивну атмосферу в класі.

Щоб детальніше зрозуміти і порівняти вербальні та невербальні засоби педагогічної комунікації, можна переглянути в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Порівняння вербальних та невербальних засобів педагогічної комунікації

Вербальні засоби	Невербальні засоби
------------------	--------------------

Слова	Міміка лиця
Текст	Пози і жести
Інтонація	Зоровий контакт
Знаки	Обстановка та простір

Наукові експерименти вказують, що невербальні засоби спілкування можуть мати значно більший вплив на розуміння повідомлень, ніж вербальні засоби спілкування.

Деякі цікаві факти про невербальне спілкування:

- Згідно з дослідженнями, до 90% спілкування між людьми передається через невербальні канали.
- Вираз обличчя видає приблизно 55% змісту повідомлення.
- Жести можуть передати нюанси повідомлення, наприклад, зведені руки «з наміром» вказують на те, що людина готова діяти, а схрещені на грудях руки можуть вказувати на те, що людина щось приховує або відступає.
- Зоровий контакт може вказувати на різний рівень відкритості чи ворожості між людьми.
- Дотик має величезний вплив на формування довіри, навіть можливість торкатися дитини під час навчання може зміцнити стосунки з учителем і підвищити мотивацію до навчання.

Невербальне спілкування може бути дуже корисним для вчителів, які працюють з учнями, особливо для вчителів що працюють з учнями які мають проблемами мовлення чи спілкування.

Таблиця 2.3.2

Невербальна комунікація може впливати на учнів різними способами

[38]

Позитивний вплив невербальної комунікації на учнів	Негативний вплив невербальної комунікації на учнів
--	--

Може допомогти зняти стрес та заспокоїти	Може створити дискомфорт та напругу
Підсилює увагу і зосередженість	Може викликати незрозуміння та плутання учнів
Може допомогти зрозуміти емоційний стан вчителя	Може викликати почуття неувважності чи образи
Значно покращує розуміння викладаного матеріалу	Може викликати почуття недовіри та відстані
Підсилює емоційний зв'язок вчителя та учня	Може викликати почуття незгоди та ворожнечі та незгоди

Основні складові невербальної комунікації, такі як міміка, жести, погляд, інтонація тощо, можуть відрізнитися залежно від культурних традицій і різних соціальних контекстів. До прикладу, погляд в очі в одних культурах сприймається як повага та зацікавленість, а в інших може сприматися вороже, також може вважатися проявом неповаги.

Також потрібно зауважити, що невербальне спілкування може бути ефективнішим за вербальне, оскільки воно передає більше емоцій та інформації. Дослідження показують, що до 93% людського спілкування є невербальним і лише 7% – вербальним.

Цікаво, що деякі із засобів невербальної комунікації можуть свідомо управлятися людиною, а інші можуть бути непомітними і виражатися без нашої свідомої уваги, наприклад, людина не може керувати зміну в пульсації або диханні, які також передають інформацію, проте, людина може контролювати жести, вираз обличчя, інтонацію.

Звички невербального спілкування важко контролювати, тому вчителю слід звернути увагу на мову тіла, міміку та жести. Наприклад, учитель може контролювати свої пози і рухи, які можуть передавати різні сигнали про його

емоції та настрій. Також важливо звернути увагу на свої слова та інтонацію, які можуть викликати різну реакцію учнів. Учитель також може відчувати емоції учнів, спостерігаючи за їхніми виразами обличчя, жестами та мовою тіла. Водночас важливо нагадувати учням про етикет спілкування та повагу. Щоб зменшити негативні наслідки невербального спілкування, вчителю слід працювати над своїм усвідомленням, щоб бути більш ефективним у спілкуванні з учнями, контролювати свою реакцію в різних ситуаціях.

Якщо невербальне спілкування є неадекватним або неправильно витлумаченим, це може мати значний вплив на інших учнів. Наприклад, учитель, якому не вдається налагодити зв'язок з колегами під час спілкування, може сприйматися як незацікавлений або байдужий до їхніх ідей і проблем, або вчитель, який явно не погоджується з думкою колеги, може створити враження, що його думка є неприйнятною, знижуючи самооцінку та мотивацію для майбутньої співпраці

З другого боку, вчителі, які вміють ефективно використовувати інструменти невербальної комунікації, можуть створити позитивну та гідну довіри колегіальну атмосферу, в якій кожен член команди відчуває, що його цінують і поважають. Наприклад, учитель, який звертається до колеги з усмішкою і приємними жестами, може послати сигнал про доброзичливість і готовність до співпраці. Або вчитель, який вміє виявляти емпатію і співчуття під час спілкування, може сигналізувати про готовність зрозуміти і підтримати колег у складних ситуаціях.

2.4 Міжособистісні відносини у педагогічному середовищі та їх взаємозв'язок з комунікацією.

Міжособистісні відносини в педагогічному оточенні відіграють важливу роль у навчанні і вихованні. Таким чином визначається взаємодія між педагогом, учнями та всіма іншими членами педагогічного середовища.

Педагогічне середовище відіграє роль фундаменту для побудови міжособистісних стосунків. Якщо дане середовище створює позитивні умови

для комунікації, підтримки і розвитку соціальних навичок, це сприяє створенню здорових і ефективних стосунків між учасниками навчального процесу.

Педагогічне середовище - це сукупність умов, факторів і ресурсів, які впливають на процес виховання і навчання в освітніх закладах чи інших освітніх контекстах і формується не лише фізичними структурами, а й соціокультурними, інтелектуальними, психологічними і духовними чинниками.

Педагогічне середовище може включати:

- Навчальні заклади (дитячий садок, школа, університет та інші).
- Педагогічний персонал (вихователь, вчитель, адміністратор та інші).
- Вихованці, учні, студенти.
- Підручники, навчальні матеріали, обладнання.
- Методика навчання та організація навчально-виховного процесу.
- Підходи до навчання і спеціальні програми.

Педагогічне середовище створює певну атмосферу для навчання та взаємодії всіх учасників освітньо-виховного процесу. Аналіз і усвідомлення цього середовища має велике значення для перегляду міжособистісних стосунків та комунікації, оскільки вони є ключовим елементом навчального процесу і можуть мати вирішальне значення для навчання учнів та їх успіху в освіті.

Враховуючи важливість педагогічного середовища, потрібно додати ще кілька деталей:

1. Фізичне середовище: Сюди входять класні кімнати, бібліотеки, спортивні споруди, комп'ютерні лабораторії тощо навчального закладу. Це включає фізичну інфраструктуру. Якість цього середовища може впливати на комфортність і ефективність навчання і може сприяти або перешкоджати взаємодії між учасниками навчального процесу.

2. Соціальне середовище: включає взаємодію між учасниками, їхні стосунки та спілкування. Важливим є розуміння, які саме цінності, норми та

соціокультурні фактори впливають на міжособистісні стосунки в освітньо-виховному контексті.

3. Педагогічний підхід і методи навчання: також важливо вибрати методи навчання і підходи для створення педагогічного середовища. Різні методи можуть сприяти або перешкоджати взаємопізнанню та розумінню один одного між учнями та педагогами.

4. Підтримка та співпраця: в навчальному середовищі вчителі та учні можуть відчувати підтримку та співпрацювати. Наприклад, вчителі підтримують один одного та заохочують до співпраці учнів.

Розуміння та управління педагогічним середовищем допомагає створити сприятливу атмосферу для ефективного спілкування і розвитку міжособистісних стосунків що, у свою чергу, може значно покращити процес викладання та навчання

Значний вплив на міжособистісні стосунки педагогічне середовище має в наступних аспектах.

1. Побудова стосунків: Навчальне середовище створює основу для діалогу між педагогами та учнями. Позитивна взаємодія між учасниками навчального процесу більш імовірна ніж негативна, якщо це середовище сприяє взаєморозумінню, підтримці та довірі.

2. Культура та клімат: культура та загальний клімат навчального закладу впливають на те, як учні сприймають один одного та педагогів. Позитивні стосунки можна розвивати, заохочуючи повагу, відкрите спілкування та співпрацю.

3. Роль вчителя: Вчителі відіграють ключову роль у створенні міжособистісних відносин. Їхня здатність слухати, розуміти, сприймати індивідуальні потреби учнів і діяти відповідно до цих потреб визначає тон відносин.

3. Роль вчителя: вчителі відіграють головну роль у побудові міжособистісних стосунків. Їхня здатність слухати, розуміти, розуміти та реагувати на індивідуальні потреби учнів задає тон стосункам.

4. Залучення до спільної діяльності: педагогічне середовище може сприяти колективному навчанню, спільним проектам та взаємодії між учнями. Це може допомогти розвинути навички співпраці та побудувати позитивні стосунки між учнями.

5. Реагування на конфлікт: освітнє середовище може впливати на реакцію вчителів і студентів на конфлікт. У таких ситуаціях вирішення конфлікту та підтримка визначають, як зберігаються чи втрачаються стосунки.

Роль міжособистісних стосунків у навчально-виховному процесі важлива і багатогранна. Вони впливають на розвиток і навчання учнів у широкому контексті. Роль міжособистісних відносин у педагогічному процесі:

1. Створення сприятливого середовища: Педагогічні стосунки, засновані на підтримці та довірі, що в свою чергу створюють сприятливе навчальне середовище. Учні, які відчують безпеку та підтримку, часто більш відкриті до навчання та ефективніше засвоюють інформацію.

2. Мотивація до навчання: вчителі можуть створити мотивацію до навчання через позитивні стосунки. Коли учні сприймають вчителя як мотиватора, часто виникає інтерес до предмету та бажання вчитися.

3. Персоналізація навчання: Педагогічні відносини дозволяють учителеві краще зрозуміти здібності та потреби кожного учня. Це дозволяє пристосувати навчання до конкретних учнів, підвищуючи їхні досягнення.

4. Виховання прикладом: вчителі є прикладом для своїх учнів, і їхні відносини з учнями впливають на формування характеру та моральних цінностей дитини.

5. Соціальний розвиток: Взаємодія з учителями та однолітками допомагає соціальному розвитку учнів. Вони вчаться спілкуватися, розвивати навички співпраці та будувати соціальні стосунки.

6. Конфліктологія та розв'язання конфліктів: вчителі можуть навчити учнів вирішувати конфлікти та конструктивно спілкуватися. Позитивні

стосунки можуть сприяти відкритому діалогу, коли виникають конфліктні ситуації.

7. Побудова навчальних спільнот: Стосунки в педагогічному середовищі допомагають створити спільноту, де учні та вчителі розвиваються разом і діляться знаннями та досвідом.

У педагогічному середовищі міжособистісні стосунки і спілкування переплітаються і впливають один на одного. Спілкування є основним засобом встановлення та розвитку міжособистісних стосунків між педагогом та учнем. Це дозволяє їм обмінюватися інформацією, ідеями та почуттями.

Позитивне спілкування допомагає будувати позитивні міжособистісні стосунки. Вчителі, які висловлюють заохочення і підтримку, розуміють індивідуальні потреби учнів і піклуються про них, створюють емоційно насичене середовище, яке сприяє хорошим відносинам.

В свою чергу, міжособистісні стосунки впливають на якість спілкування. Діти можуть бути більш відкритими у спілкуванні, якщо відчувають довіру та підтримку вчителя. Взаєморозуміння та довіра, що побудовані на позитивних стосунках, допомагають покращити процеси спілкування.

Таким чином, ця взаємодія міжособистісних стосунків і спілкування є основою для успішного навчального процесу та позитивного навчального середовища

Таблиця 2.4.1.

Взаємодія між міжособистісними відносинами і комунікацією [39]

Аспекти	Взаємозв'язок між міжособистісними відносинами та комунікацією
Встановлення довіри	Спілкування, засноване на відкритості та емпатії, допомагає учням і педагогам будувати довірливі стосунки. Учні більше довіряють тим учителям, які відкрито спілкуються, і більше їх слухають.

Розвиток емпатії	Спілкування, яке сприяє взаєморозумінню та емпатії, допомагає розвивати емпатію між викладачами та учнями. Це допомагає всім краще зрозуміти почуття та потреби одне одного.
Підтримка і мотивація	Позитивне спілкування може мотивувати та надихати студентів. Вчителі, які підтримують і заохочують учнів, створюють стимули для активного та ефективного навчання.
Вирішення конфліктів	Взаєморозуміння та навички конструктивного спілкування допомагають педагогам та студентам вирішувати конфліктні ситуації. Позитивні міжособистісні стосунки сприяють сприятливому вирішенню конфліктів.

Удосконалення міжособистісних стосунків в педагогічному середовищі може набагато підвищити якість навчання. Методи та стратегії досягнення цієї цілі:

1. Активне слухання: вчителі та учні повинні навчитися активно слухати один одного. Це значить звертати увагу не тільки на слова, а й на почуття та потреби співрозмовника. Слухання є головним елементом будь-якої комунікації.

2. Відкрите спілкування: створити середовище, де педагоги та студенти можуть обговорювати питання, проблеми та ідеї відкрито. Важливо відчувати відкритість до спілкування.

3. Емпатія: прояв розуміння та співчуття до почуттів і потреб інших. Емпатія допомагає зміцнити довіру та покращити стосунки.

4. Позитивне підкріплення: використання позитивного підкріплення для похвали студентів за їхні досягнення та зусилля. Визнання та вдячність можуть надихнути на успіх.

5. Вирішення конфліктів: навчити учнів і себе, як конструктивно вирішувати конфлікти. Вивчення навичок вирішення конфліктів допомагає покращити стосунки.

6. Спільні проекти та групова робота: участь у спільних проектах та груповій роботі може допомогти розвинути навички співпраці та покращити стосунки.

7. Соціальні навички: включення соціальних навичок, таких як спілкування, слухання та вирішення конфліктів, у навчальну програму.

8. Психологічна підтримка: Надавання можливості консультуватися з психологом для тих учнів, котрі потребують додаткової емоційної підтримки.

Висновки до розділу 2

Отже, важливою складовою успішного навчально-виховного процесу є – майстерність педагогічної комунікації. Для того, щоб досягти поставлених цілей і завдань потрібно уміти ефективно спілкуватися з учнями, батьками, колегами та іншими учасниками освітнього процесу.

Уміння слухати та розуміти своїх учнів, уміння спілкуватися чітко та зрозуміло, уміння мотивувати студентів, уміння вирішувати конфлікти це і є ключовими компонентами навичок педагогічної комунікації

Засоби передачі інформації в усній або письмовій формі це – вербальні засоби спілкування. Вони є одним із основних засобів спілкування між людьми, їх використовують у багатьох сферах життя та навчання а також і в освітньому процесі.

Невербальні засоби педагогічного спілкування. Для передачі інформації з використанням невербальної комунікації є безліч способів. Щоб забезпечити більш глибокий і повний обмін інформацією між учителем і учнями, можна доповнювати невербальні педагогічні засоби вербальними засобами педагогічного спілкування.

Педагогічне середовище може сформувати атмосферу для навчання та взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу. Розуміння та аналіз

цього середовища є важливим для розгляду міжособистісних відносин та комунікації, оскільки вони є неодмінною частиною освітнього процесу та можуть бути суттєвими для досягнення успіху в навчанні.

Розділ 3.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ

3.1 Інструменти та методи діагностики комунікативної культури

Рівень культури спілкування вчителів дуже важливий для ефективності співпраці та взаєморозуміння між колегами. Якщо у педагогічного колективу сформована висока культура спілкування, підвищиться ефективність спільної роботи, зменшиться конфліктність, підвищиться загальний рівень задоволеності навчальним процесом і взаємодією. Коли вчителі вміють спілкуватися один з одним і спілкуються відкрито, вони легше знаходять спільну мову, діляться досвідом, допомагають один одному, мають можливість разом вирішувати проблеми [40].

З іншого боку, якщо в команді, вчителів, не дотримуються норм спілкування, якщо не дотримується довіра, якщо спілкування повне перешкод, якщо на кожному кроці виникають конфлікти, це може негативно позначитися на роботі всієї команди. Низький рівень культури спілкування може призвести до роздробленості колективу, зменшення ефективності, незадоволення роботою.

Тому рівень культури спілкування в педагогічному колективі має значний вплив на ефективність спільної роботи та досягнення спільної мети. Дуже важливим є праця над розвитком комунікації педагога, знаходження спільної мови, для створення сприятливої атмосфери для розвитку та навчання учнів.

Таблиця 3.1.1.

Інструменти та методи діагностики комунікативної культури [41]

Інструмент/Метод	Опис
Анкети та опитування	Можна застосовувати для збору інформації про поведінку та сприйняття людини в комунікаційних

		ситуаціях.
Аудіозаписи відеозаписи	та	Дозволяють під час спілкування аналізувати вербальну та невербальну поведінку особи.
Спостереження		Використовуються для спостереження за комунікативною поведінкою в реальному часі.
360-градусна оцінка		Включає в себе багатьох оцінювачів (включаючи начальників, підлеглих, колег) для оцінки комунікативної компетентності.
Тестування психологічних аспектів комунікації	з	Містить в собі тести, чи опитування, що вимірюють особливості сприйняття, конфліктології, емпатії та інше.
Групові дискусії		Можуть застосовуватися для аналізу спілкування в групових випадках і розвитку навичок спілкування.
Експертні оцінки		Залучення експертів для оцінки рівня комунікативної культури людини.

Засоби та методи діагностики культури спілкування можуть мати суттєвий вплив на учнів та студентів у низці способів:

1. Самооцінка та усвідомлення: використання діагностичних інструментів допомагає учням і студентам зрозуміти свої сильні і слабкі сторони в культурі спілкування. Це допомагає розвинути самооцінку та усвідомлення свого спілкування.

2. Особистий розвиток: Діагностика може добре сприяти особистому розвитку, оскільки студенти можуть працювати над покращенням своїх навичок спілкування та розробляти стратегії для підвищення ефективності спілкування.

3. Сприяти навчання: Оцінювання та моніторинг комунікативних навичок може значно вплинути на покращення навчання, оскільки дозволяє

вчителям і викладачам адаптувати свої методики навчання до потреб учнів та студентів і забезпечити ефективне спілкування.

4. Підвищення соціальної компетентності: діагностика культури спілкування може допомогти розвинути навички міжособистісного спілкування та розуміння різних точок зору. Це покращує соціальні навички студентів і може допомогти їм краще спілкуватися з іншими.

5. Підготовка до кар'єри: Володіння сильними навичками спілкування є важливим для успіху в багатьох кар'єрах. Діагностика може допомогти студентам підготуватися до майбутніх професійних викликів, підвищуючи їхню культуру спілкування.

6. Вирішення конфліктів: знання своєї культури спілкування та методів діагностики можуть сприяти кращому вирішенню конфліктних ситуацій і покращенню міжособистісних стосунків.

Усі ці фактори допомагають учневі розвивати важливі комунікативні навички, які є важливою частиною особистісного та професійного зростання.

Рівень культури спілкування вчителя дуже важливий для його взаємодії з учнями. Якщо вчитель має високий рівень культури спілкування, він може ефективно передавати знання, цінності та вміння учням, спілкуватися з батьками та колегами, розуміти потреби та інтереси учнів, коригувати свій стиль спілкування для них.

З іншого боку, якщо культура спілкування вчителя низька, його спілкування з учнями може бути як неефективним, так і шкідливим. Недостатній рівень культури спілкування може призвести до непорозумінь, конфліктів, недовіри та негативного ставлення до навчання, не дружнім відносинам між викладачами та студентами. Крім того, вчитель може неефективно взаємодіяти з батьками та колегами, що може вплинути на організацію навчального процесу та досягнення виховних цілей.

Позитивні приклади майстерності педагогічної діяльності колег-вчителів:

Вчитель використовує інтерактивні методи навчання, які привертають увагу учнів і роблять уроки цікавішими. Постійно шукає нові підходи до студентів, використовує інноваційні методи підвищення якості навчання. Завжди готовий допомогти колегам та сприяти спільній роботі педагогічного колективу. Його комунікативні здібності дозволяють йому ефективно спілкуватися з учнями і колегами, а також створювати позитивну атмосферу в своєму класі та школі.

Негативні приклади майстерності педагогічної діяльності колег-вчителів:

Вчитель використовує застарілі методи навчання, які не цікавлять учнів і не розвивають їхні творчі здібності. Він не знає новітніх методик і не використовує інноваційний підхід у навчанні. Він не завжди готовий співпрацювати і допомагати своїм колегам. Йому бракує адекватних комунікативних навичок, що ускладнює спілкування з учнями та колегами, спричиняє напругу та конфлікти в класі та в школі

Значний вплив на студентів може мати рівень культури спілкування педагогічного колективу. У наступній таблиці показано позитивні та негативні наслідки такого впливу [42].

Таблиця 3.1.2

Позитивні моменти рівня комунікативної культури

Позитивні наслідки	Опис
Покращення взаєморозуміння	Якщо культура спілкування вчителів на високому рівні, вони можуть ефективніше спілкуватися один з одним, обмінюватися думками та досвідом, краще розуміти один одного, покращувати загальну атмосферу в колективі.
Зменшення конфліктів	Якщо вчителі можуть ефективно спілкуватися один з одним, це може допомогти уникнути конфліктів або вирішити їх шляхом діалогу та спільного пошуку

	рішень.
Покращення якості навчання	Якщо вчителі можуть добре спілкуватися один з одним, вони можуть краще співпрацювати та координувати свою роботу, що може призвести до кращого навчання та вищих досягнень їхніх учнів.

Таким може бути негативний вплив низького рівня комунікативної культури педагогів на учнів [42]:

Таблиця 3.1.3

Негативні моменти рівня комунікативної культури

Негативні наслідки	Опис
Конфлікти в колективі	Якщо вчителі мають низьку культуру спілкування, конфлікти в колективі зростатимуть, оскільки вони не можуть зрозуміти один одного та ефективно спілкуватися.
Погіршення загальної атмосфери в колективі	Якщо вчителі мають низький рівень культури спілкування, це може погіршити загальну атмосферу колективу і загальну атмосферу в класі та негативно вплинути на учнів.
Незрозумілість інструкцій	Якщо вчитель не може пояснити учням, що робити та як виконати поставлене завдання, учні можуть розгубитися, відчувати зневіру, що може призвести до поганого морального стану та результатів навчання учнів
Конфлікти	Конфлікт між вчителями або між вчителями та учнями може створити стрес і негативні емоції для кожного. Це може вплинути на загальну атмосферу в класі та результати навчання.
Негативні емоції	Якщо вчитель не вміє контролювати свої емоції,

	проявляє негатив, це може вплинути на учнів. Наприклад, якщо вчитель злий або незадоволений, учні починають відчувати незадоволення та напруження.
Недостатнє спілкування	Якщо вчитель не приділяє належної уваги взаємодії з учнями, це може вплинути на їх мотивацію та інтерес до навчання. Вони можуть відчувати брак підтримки чи допомоги з боку вчителя, що може знизити їхню цікавість до предмету та навчання в цілому.
Недостатнє використання позитивних вербальних засобів	Якщо вчитель не використовує позитивних слів і виразів, таких як «добре», «чудово» і «ти дуже добре це зробив», це може викликати в учнів відчуття низької самооцінки.

3.2 Діагностика рівня комунікативної культури педагогічного колективу

Діагностика рівня культури спілкування педагогічного колективу – це процес визначення якісних і кількісних параметрів спілкування педагогів, керівництва та інших працівників школи. Метою діагностики є виявлення проблемних сторін спілкування та розробка плану дій щодо підвищення культури спілкування колективу [43].

Для діагностування необхідно використовувати різні методи дослідження, такі як анкетування, інтерв'ювання, спостереження, аналіз документів та інше. Важливо визначити рівень взаєморозуміння, довіри, відкритості, емоційної стійкості, професіоналізму, а також рівень використання засобів невербальної комунікації колективу.

Отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки та реалізації плану заходів щодо підвищення культури спілкування

колективу. Цей план може включати такі заходи, як тренінги спілкування, організація спільних заходів і зустрічей, розвиток взаємодії між педагогами та адміністрацією школи, створення середовища, сприятливого для відкритого спілкування та творчої співпраці в команді.

Оцінка рівня комунікативної культури педагогічного колективу є важливою частиною у забезпеченні якісної освіти та розвитку освітньої системи в цілому. Для діагностики комунікативної культури педагогічного колективу Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погрибенника Рожнівської сільської ради Косівського району Івано-Франківської області я розробила анкету, яка включає в себе запитання про спілкування в педагогічному колективі, рівень взаєморозуміння між вчителями, ставлення до дітей тощо

В анкетуванні були питання наступного характеру: Як часто ви спілкуєтесь з колегами у школі/університеті? Як Ви оцінюєте рівень взаєморозуміння у Вашому педагогічному колективі? Чи відчуваєте Ви підтримку та зв'язок між педагогічним колективом та батьками? Чи ви вмієте налагоджувати ефективну комунікацію з учнями? та інші.

В опитуванні брали участь 21 вчитель, віком від 21 до 60 років.

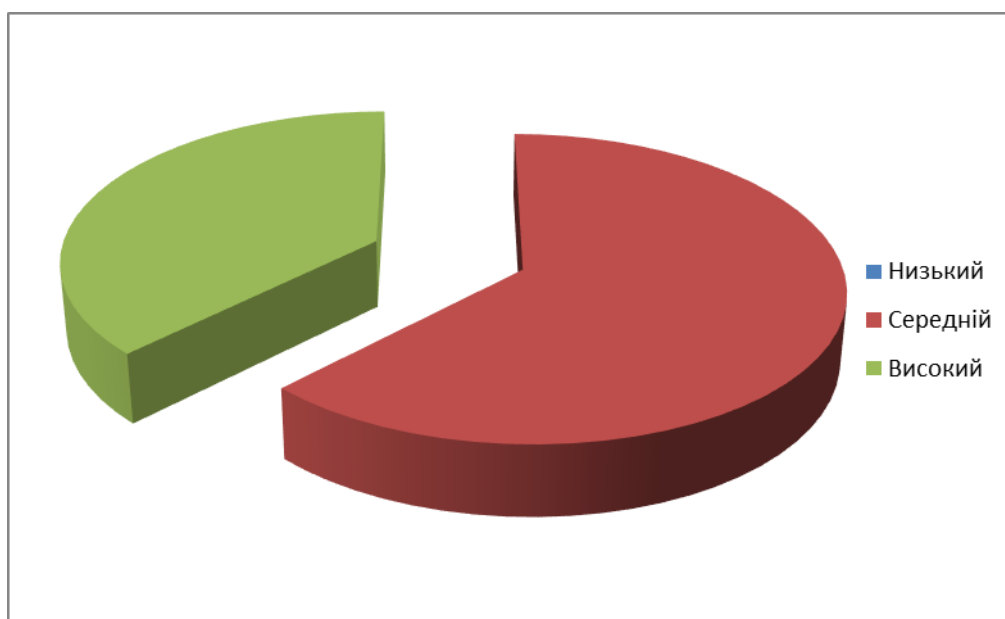

Рис. 3.2.1. «Як Ви оцінюєте рівень взаєморозуміння у Вашому педагогічному колективі?»:

За результатами опитування вчителів рівень взаєморозуміння в колективі оцінюється наступним чином.

- 38% відзначили високий рівень взаєморозуміння.
- 62% вчителів спостерігали середній рівень взаєморозуміння між собою.
- Ніхто з вчителів (0%) не відзначив низький рівень взаєморозуміння в колективі.

Загалом більшість вчителів вважають рівень взаєморозуміння в своєму колективі середнім, і це може вказувати про наявність можливостей для покращення спілкування та співпраці між колегами.

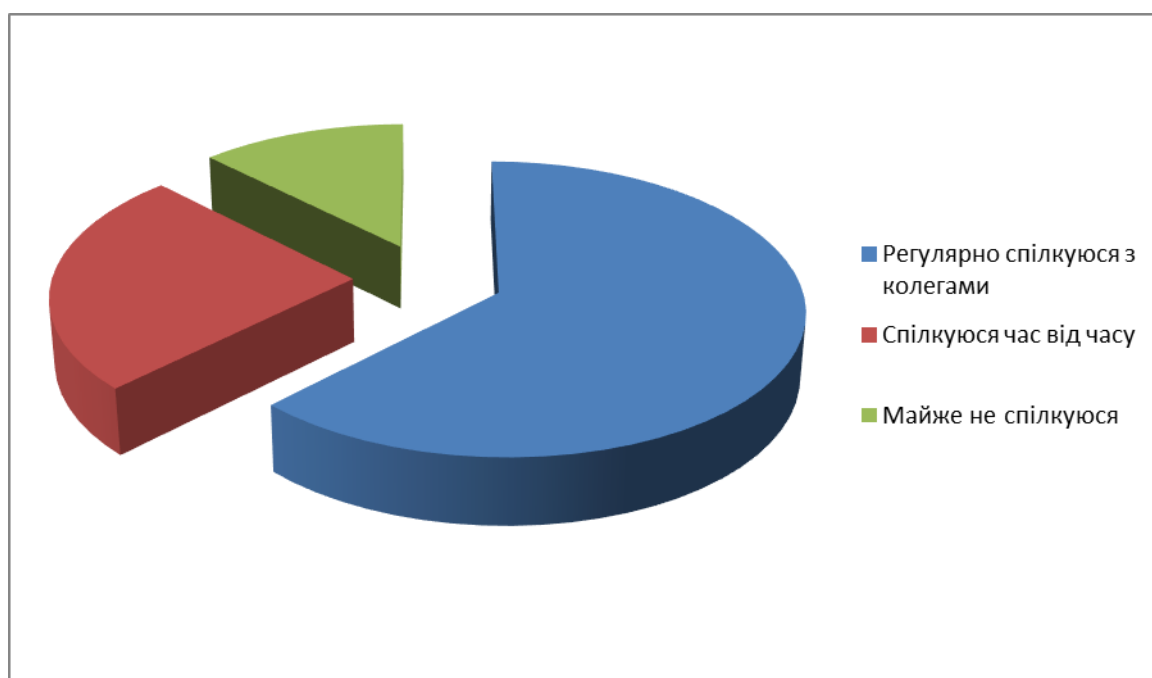

Рис. 3.2.2. «Як часто Ви спілкуєтесь з колегами за межами робочих завдань?»

За результатами анкетування вчителів Рожнівського ліцею «Гуцульщина» щодо частоти спілкування з колегами поза робочим часом були отримані наступні відповіді.

- Регулярно спілкуються з колегами - 62% респондентів.
- Час від часу спілкуються – 25% респондентів.
- З колегами майже не спілкуються – 13% респондентів.

Ці результати свідчать про різні рівні соціальної інтеграції та взаємозв'язку вчителів у колективі. Регулярне спілкування може надати більше можливостей для обміну досвідом, вирішення проблем і зміцнення командної роботи. А ті, хто майже не спілкується з колегами, можуть втратити можливості для спільного розвитку та взаєморозуміння колективу. Завжди можна працювати над створенням більшої відкритості та можливостей для неформального спілкування між вчителями.

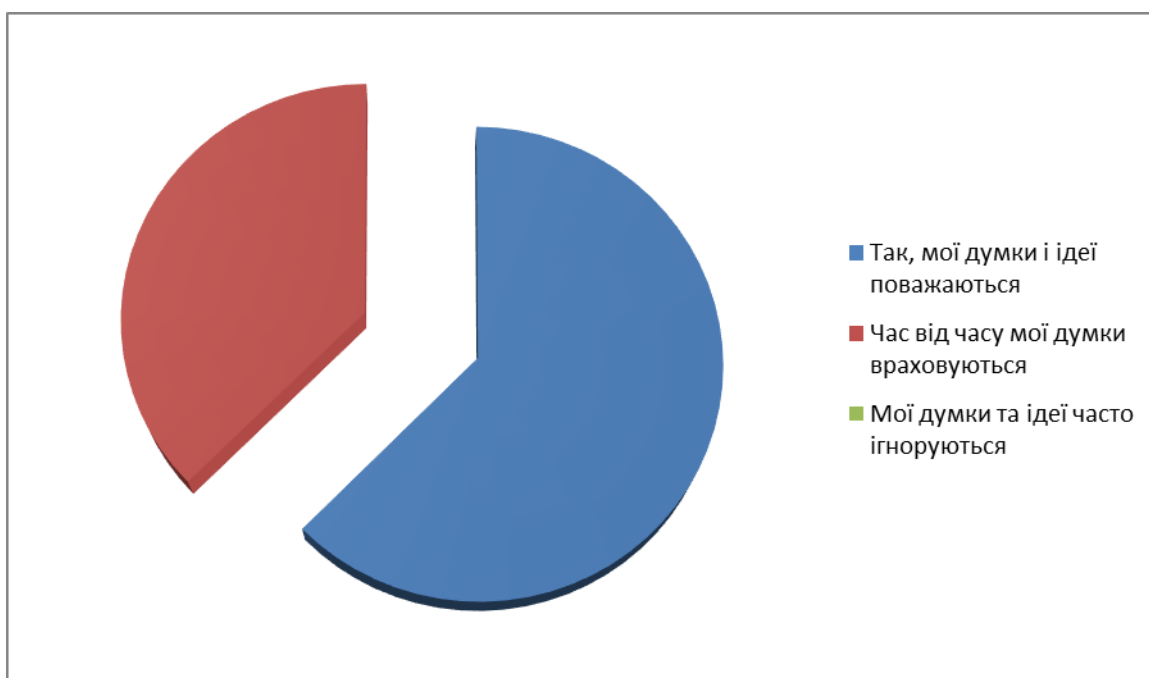

Рис. 3.2.3. «Ви відчуваєте, що Ваші думки та ідеї поважаються в колективі?»

За результатами опитування, проведеного серед вчителів, були отримані наступні відповіді щодо того, чи вважають вони, що їхня думка та ідеї поважаються колективом.

- Так, мої думки та погляди поважають, - сказали 62% респондентів.
- Мою думку час від часу враховують – про це зазначили 38% респондентів.
- Мої думки та ідеї часто ігнорують - Жоден з опитаних не згадував цей варіант.

Ці результати показують, що більшість викладачів вважають, що їхні думки та ідеї поважаються в команді, що може сприяти відкритому обміну

ідеями і думками та створенню середовища, сприятливого для спільної роботи. Проте деякі респонденти відзначили, що їхню точку зору іноді враховували, що може свідчити про можливість покращити взаєморозуміння та реалізувати командні ініціативи.

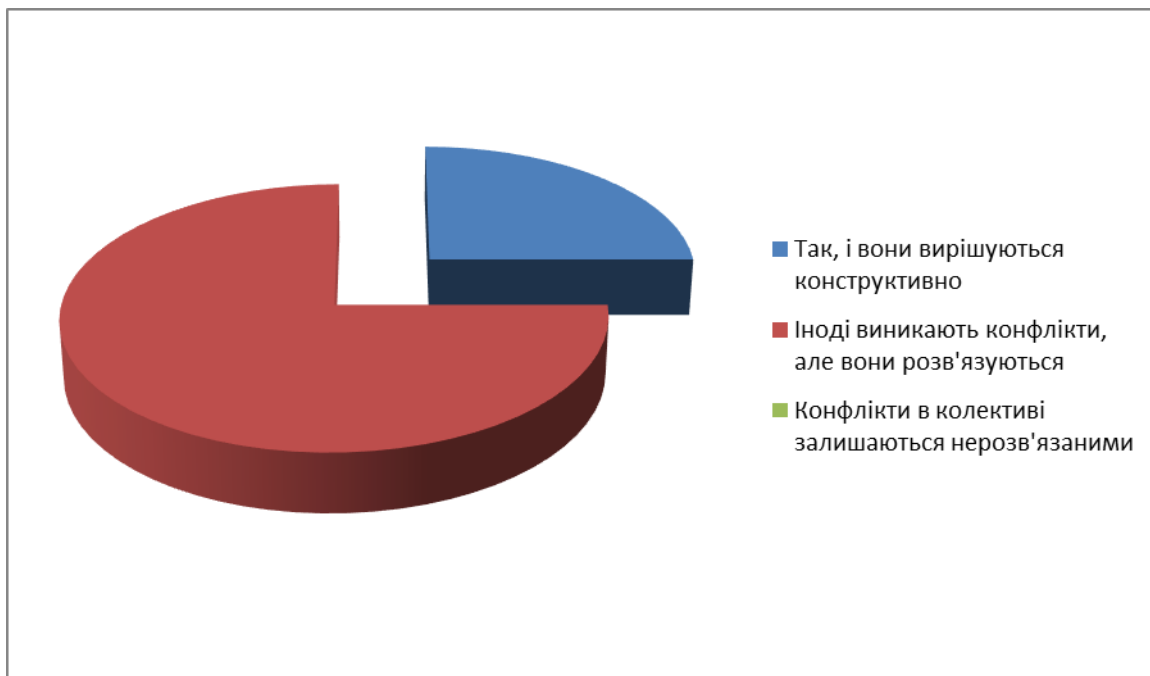

Рис. 3.2.4. «Чи існують конфлікти в вашому колективі і як вони вирішуються?»

За результатами анкетування щодо наявності конфліктів у педагогічному колективі та шляхів їх вирішення отримано наступні відповіді.

– Так, і вирішуються вони конструктивно – 25% вчителів обрали такий варіант.

– Буває, що конфлікти виникають, але їх чують – таку опцію вказали 75% респондентів.

- Командні конфлікти залишаються невирішеними - Жоден з опитаних не вибрав цей варіант.

Це показує, що більшість конфліктів у вчительських командах вирішуються, але іноді конфлікти виникають і є відсоток вчителів, які кажуть, що конфлікти висловлюються. Розвиток культури відкритого

обговорення та конструктивного вирішення конфліктів у команді є важливим для підтримки позитивної атмосфери та спільної праці.

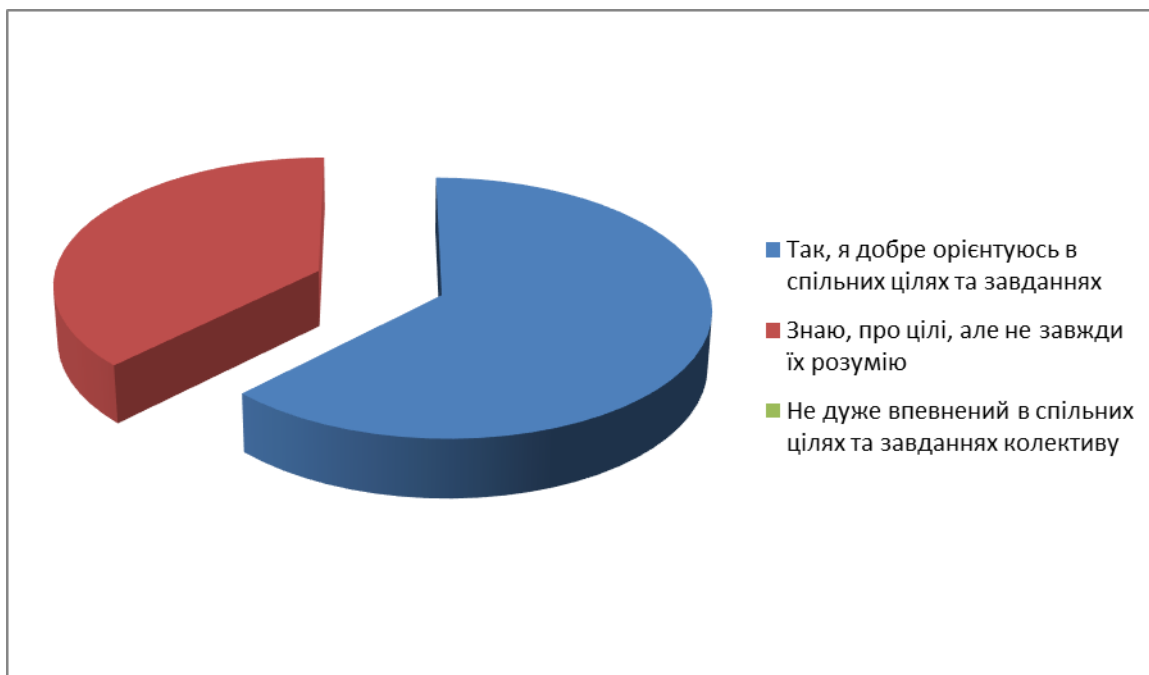

Рис. 3.2.5. «Чи відомо Вам про спільні цілі та завдання вашого педагогічного колективу?»

Питання полягає в наступному:

"Чи відомо Вам про спільні цілі та завдання вашого педагогічного колективу?"

За результатами опитування отримані такі відповіді:

– Так, я добре орієнтуюся в загальних цілях і завданнях – 62% вчителів обрали цей варіант.

– Я знаю цілі, але не завжди їх розумію – 38% респондентів обрали цей варіант.

- Я не дуже впевнений щодо загальних цілей і завдань команди - Жоден з опитаних не обрав цей варіант.

Отримані результати свідчать про те, що більшість педагогів знають спільні цілі та завдання педагогічного колективу, що може допомогти зосередитися на спільних досягненнях і підвищити ефективність виконання завдань. Але є певний відсоток педагогів, які знають про цілі, але не завжди

розуміють, який може бути метою для подальшого роз'яснення та спілкування всередині команди.

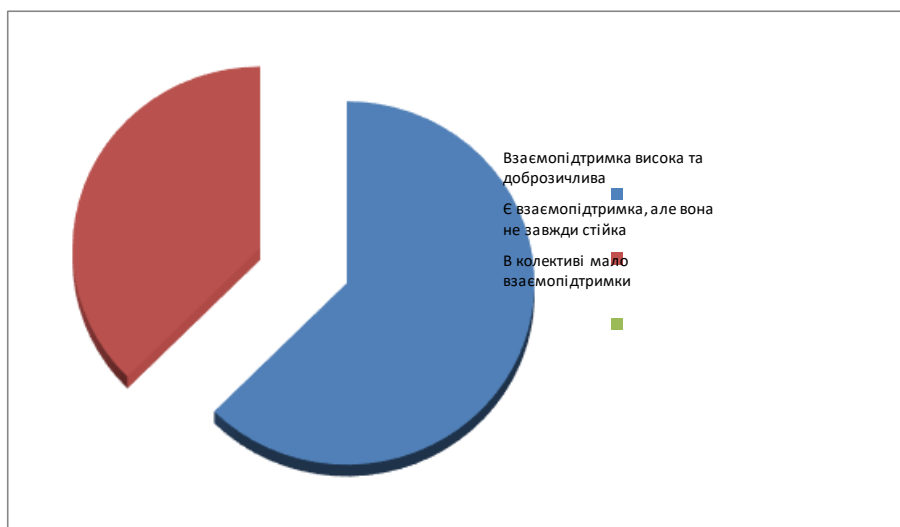

Рис. 3.2.6. «Як Ви оцінюєте рівень взаємодопомоги в колективі?»»

Питання звучить наступним чином:

"Як Ви оцінюєте рівень взаємодопомоги в колективі?"

За результатами анкетування отримано наступні відповіді.

- Взаємодопомога є високою, більш дружня - 62% вчителів обрали цей варіант.

– Взаємодопомога є, але не завжди стабільна – 38% обрали такий варіант.

- Команда має слабку взаємодопомогу - Жоден з опитаних не обрав цей варіант.

Це питання допомагає визначити рівень взаємодопомоги та підтримки в команді, що може вплинути на середовище співпраці та загальну атмосферу в навчальному закладі. Результати показують, що більшість педагогів вважають взаємодопомогу в колективі високою та дружньою.

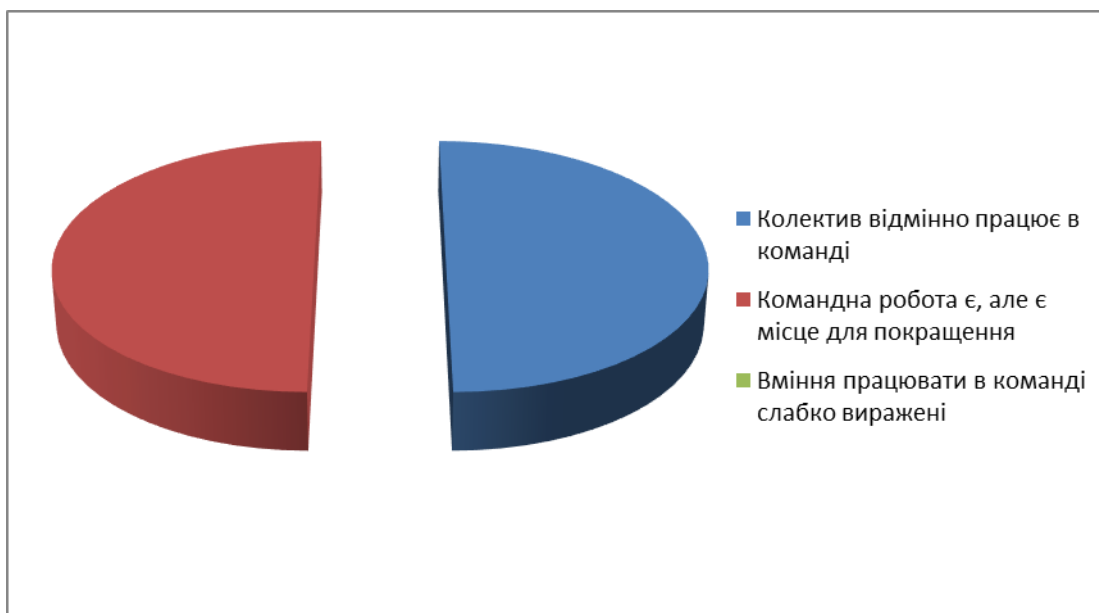

Рис. 3.2.7. «Як Ви оцінюєте вміння вашого колективу працювати в команді?»

За результатами опитування на питання:

"Як ви оцінюєте вміння вашого колективу працювати в команді?"

отримані наступні відповіді:

– Колектив добре працює у команді – 50% вчителів обрали цей варіант відповіді.

– Є командна робота, але є куди вдосконалюватися – і 50% респондентів назвали цей варіант.

- Здатність працювати в команді виражена слабо - Жоден з опитаних не вибрав цей варіант.

Це питання допомагає визначити рівень командної роботи педагогічного колективу. Результати показують, що команда приблизно рівномірно розподілена між тими, хто вважає, що добре працює в команді, і тими, хто вважає, що командна робота може вдосконалюватися. Позитивним аспектом є те, що ніхто з вчителів не обрав останню відповідь.

Рис. 3.2.8. «Як часто відчуваєте необхідність в удосконаленні своїх навичок комунікації?»

За результатами опитування вчителів можна помітити:

- 62% вчителів відчувають постійну потребу вдосконалювати свої комунікативні навички.

- 38% вчителів час від часу докладають зусиль, щоб покращити своє спілкування.

- Нуль відсотків відповідають, що не відчувають потреби вдосконалювати свої комунікативні навички.

Ці дані показують, що більшість вчителів розуміють важливість вдосконалення своїх комунікативних навичок, та прикладають до цього певні зусилля.

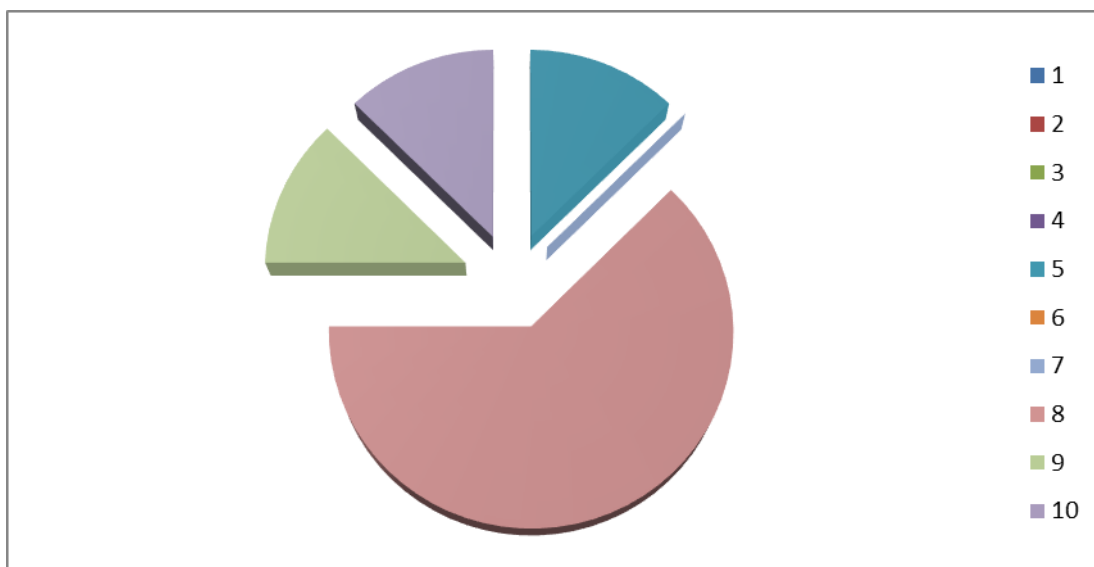

Рис. 3.2.9. «Як Ви оцінюєте загальний рівень комунікативної культури в вашому педагогічному колективі на шкалі від 1 до 10 (де 1 – дуже низький, 10 – дуже високий)»

За результатами опитування вчителів Рожнівського ліцею «Гуцульщина» щодо оцінки загального рівня культури спілкування можна детальніше поділити відповіді на такі категорії.

1. 5 балів - Цю оцінку дали 12% педагогів, які мають серйозні зауваження до рівня культури спілкування у своїх колективах.

2. 8 балів - Таку оцінку поставили більшість вчителів, тобто 62%. Це свідчить про те, що більшість педагогічного колективу мають високий рівень розуміння культури спілкування, але є куди вдосконалюватися.

3. 9 балів - Таку оцінку поставили 13% вчителів, що також свідчить про високий рівень культури спілкування в колективі, але є невелике бажання покращення.

4. 10 балів - Цю максимальну оцінку також поставили 13% викладачів, що свідчить про те, що культура спілкування в їхньому педагогічному колективі дуже висока.

Загалом більшість педагогів в Рожнівському ліцеї «Гуцульщина» вважають рівень культури спілкування в колективі вищим за середній, але все ж бачать певний потенціал для розвитку.

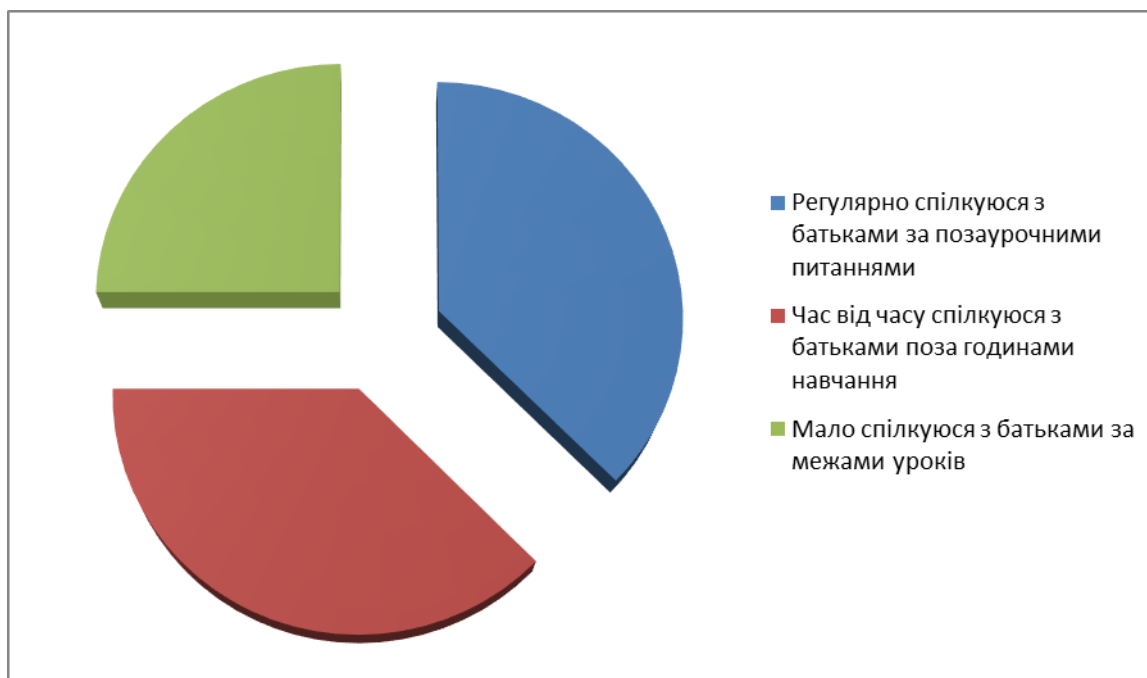

Рис. 3.2.10. «Як часто Ви спілкуєтеся з батьками своїх учнів за позаурочними питаннями?»

За результатами опитування взаємодії вчителів з батьками учнів з позаурочних питань можна розглянути відповіді більш детально:

1. 37% вчителів відповідають, що вони регулярно спілкуються з батьками своїх учнів щодо позакласних питань. Це свідчило про активне спілкування та бажання підтримувати стабільні стосунки з батьками.

2. 38% відповідають, що час від часу намагаються покращити спілкування з батьками. Це означає, що у них є інтерес і бажання покращити спілкування, але не завжди регулярно.

3. 25% вчителів відповідають, що не відчують потреби вдосконалювати свої комунікативні навички у спілкуванні з батьками. Це свідчить про те, що вони вважають свою взаємодію з батьками задовільною і не потребують значних змін.

Загалом можна сказати, що вчителі по-різному підходять до спілкування з батьками учнів, і це відображає різний рівень їх бажання вдосконалювати цю сторону своєї роботи.

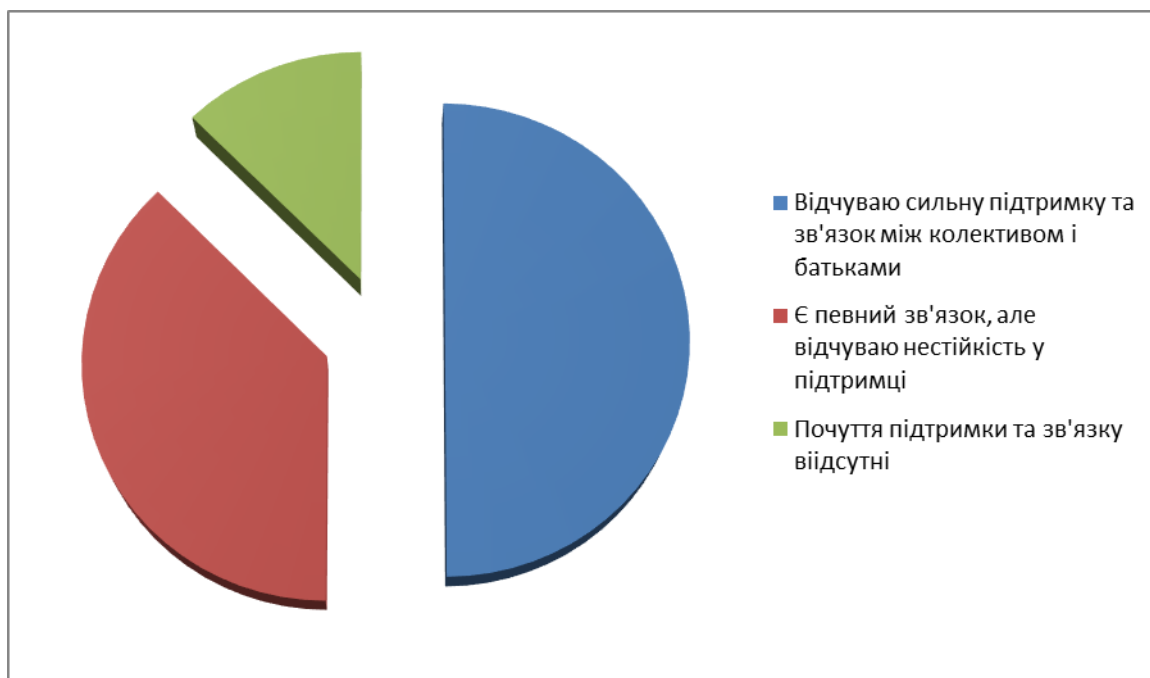

Рис. 3.2.11. «Чи відчуваєте Ви підтримку та зв'язок між педагогічним колективом та батьками?»

За результатами опитування щодо відчуття підтримки та спілкування педагогічного колективу з батьками своїх учнів можна дати детальний аналіз відповідей:

1. 50% вчителів відповіли, що відчують сильну підтримку та хороше спілкування між колективом і батьками. Це свідчить про те, що у половини педагогів стабільні та позитивні стосунки з батьками.

2. 37% вчителів повідомляють, що вони мають певні стосунки з батьками, але відчують нестабільність підтримки. Це свідчить про те, що є сфери, де вчителям важко з підтримкою або де взаємодія з батьками не завжди послідовна.

3. 13% вчителів відповідають, що немає почуття підтримки та спілкування. Це свідчить про те, що між цією групою педагогів немає стабільних стосунків і підтримки у спілкуванні з батьками.

Загалом вчителі можуть мати різний рівень підтримки та стосунків з батьками, і це важливий аспект взаємодії між школою та батьками, який може вплинути на якість навчання і виховання учнів.

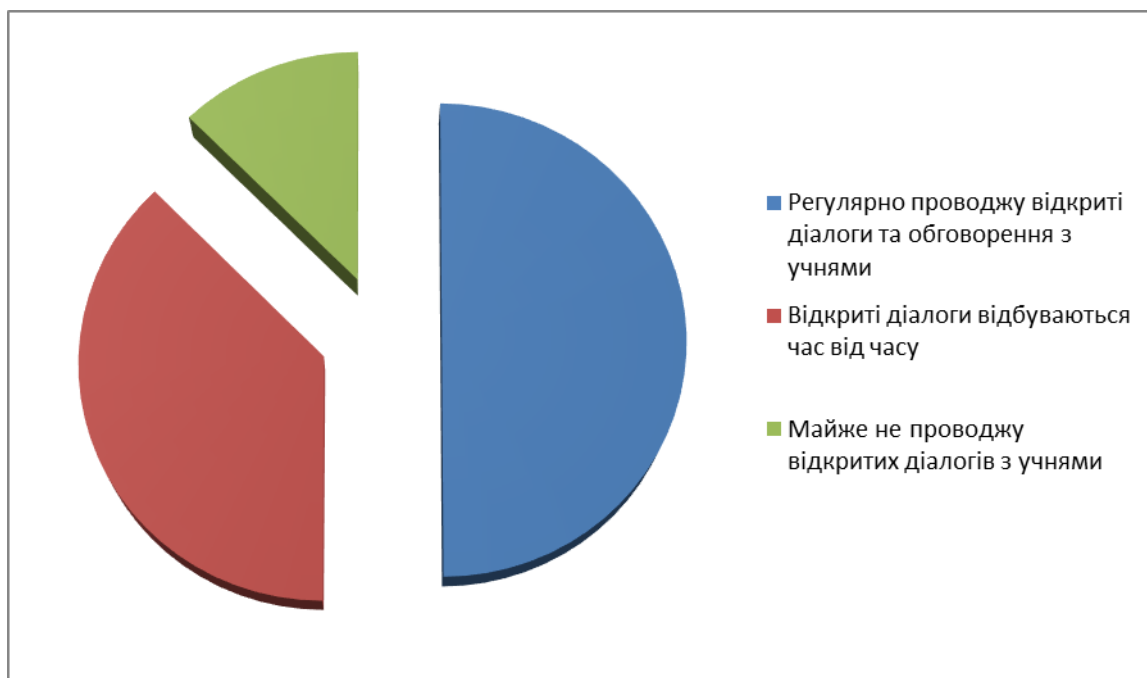

Рис. 3.2.12. «Як часто Ви проводите відкриті діалоги та обговорення з вашими учнями?»

За результатами опитування щодо частоти відкритого діалогу та дискусії зі своїми учнями вчителями можна сформуванати наступне.

1. 50% вчителів регулярно ведуть відкритий діалог і дискусію з учнями. Це свідчить про те, що половина педагогів активно спілкується зі своїми учнями та створює умови для відкритої комунікації.

2. 37% відповідають, що відкритий діалог відбувається час від часу. Це означає, що дана група освітян намагалася вести відкритий діалог, але це відбувається не регулярно.

3. 13% вчителів кажуть, що майже ніколи не ведуть відкритого діалогу з учнями. Це може свідчити про те, що вони не дуже піклуються про цей аспект спілкування з учнями.

Загалом, рівень взаємодії та відкритої комунікації зі своїми учнями може відрізнятися між вчителями, це є важливим аспектом навчання та викладання для учнів.

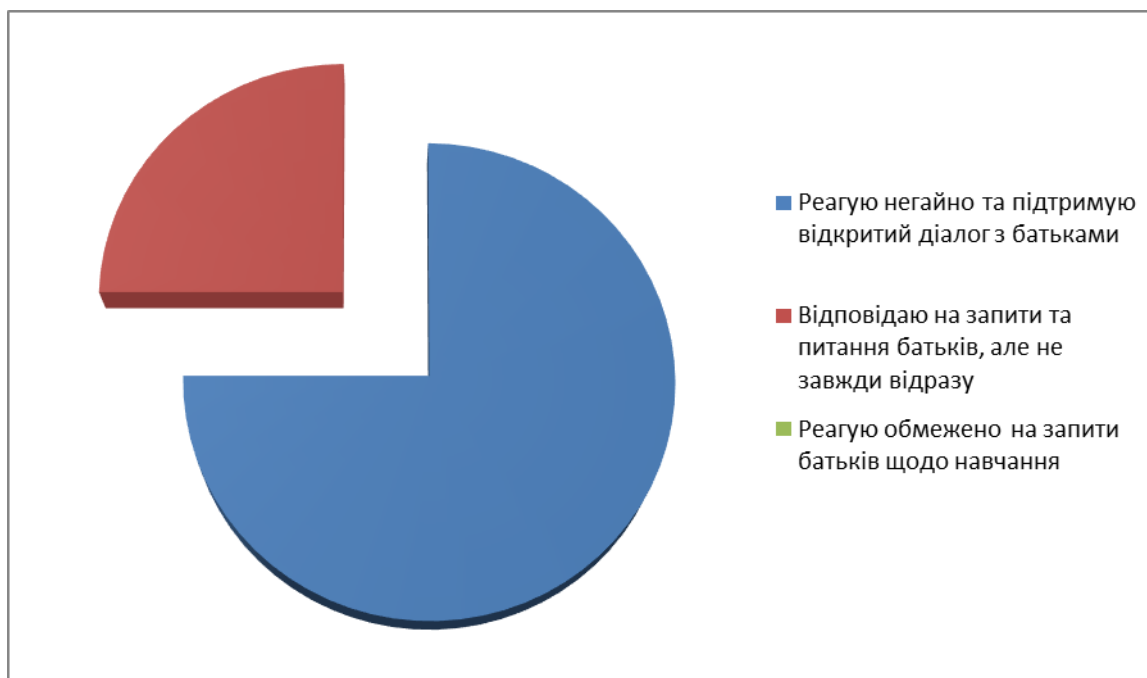

Рис. 3.2.13. «Як Ви реагуєте на запити і питання батьків щодо навчання їхніх дітей?»

На звернення та запитання батьків щодо навчання їхніх дітей вчителі відповідають наступним чином.

1. 75% опитаних вчителів негайно реагують і ведуть відкритий діалог з батьками.
2. 25% вчителів реагують на звернення та запитання батьків, але не завжди одразу.
3. Нуль відсотків вчителів обмежено реагують на освітні запити батьків своїх учнів.

Більшість вчителів активно спілкуються з батьками та вважають, що відкрите спілкування є важливим для успішного навчання дітей. Однак деякі відповідають із запізненням, що може вимагати вдосконалення комунікаційних процесів.

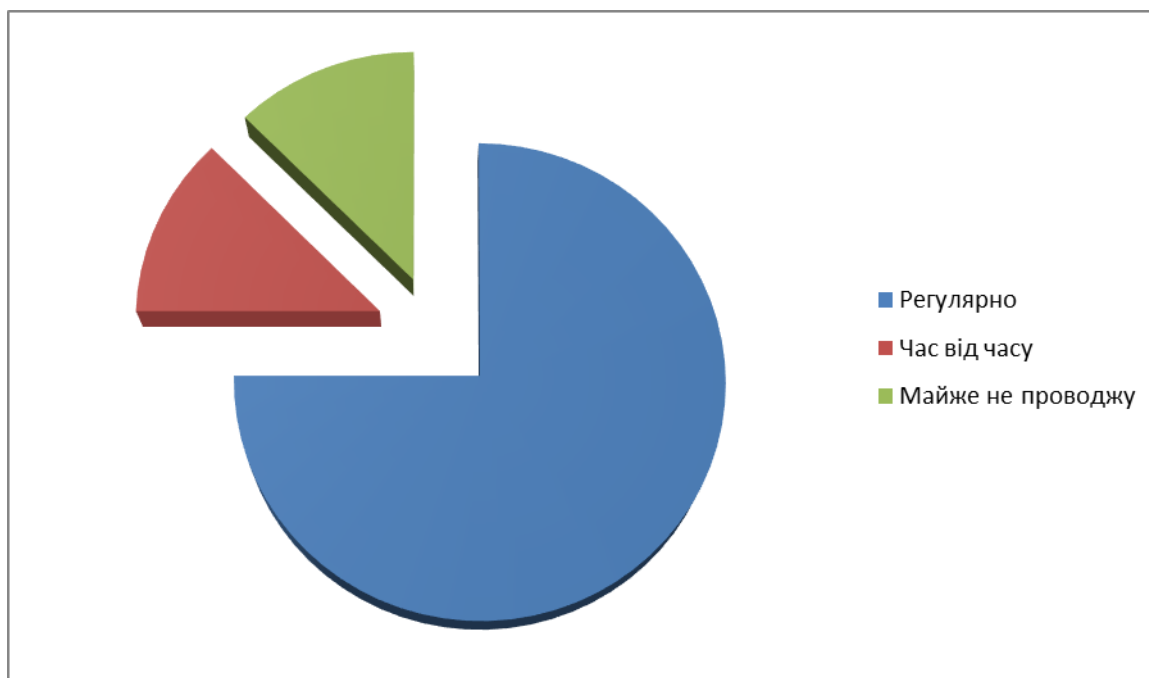

Рис. 3.2.14. «Як часто Ви проводите батьківські консультації чи зустрічі для обговорення навчальних планів дітей?»

Вчителі консультуються або зустрічаються з батьками, щоб обговорити навчальні плани дітей таким чином:

1. 75% вчителів регулярно проводять консультації та підтримують активну комунікацію та співпрацю з батьками.
2. 12% вчителів час від часу проводять зустрічі.
3. 13% вчителів не консультуються та не зустрічаються з батьками, щоб обговорити навчальні плани своїх дітей.

Цей розподіл показує, що більшість вчителів намагаються регулярно контактувати з батьками, щоб покращити навчання дітей, але є й такі, які роблять це рідше або взагалі не роблять цього.

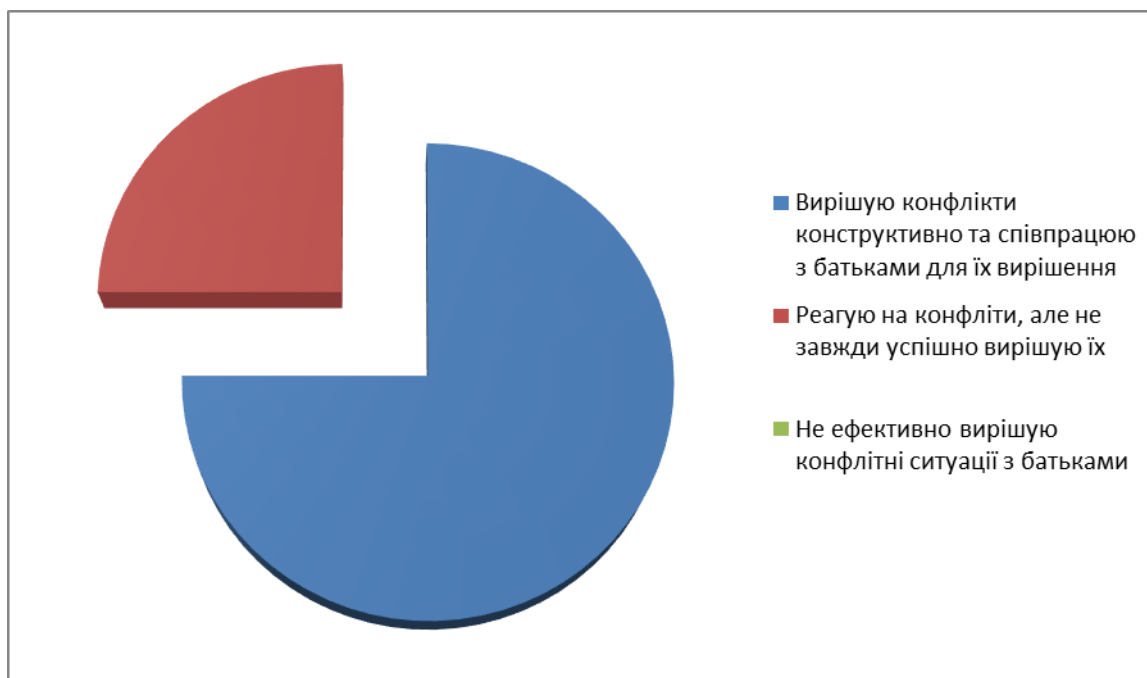

Рис. 3.2.15. «Як Ви реагуєте на конфліктні ситуації з батьками та як їх вирішуєте?»

Вчителі реагують на конфліктні ситуації з батьками та вирішують їх наступними способами:

1. 75% вчителів конструктивно вирішують конфлікти та працюють з батьками над їх вирішенням, що вказує на те, що вони готові співпрацювати та знаходити рішення, які задовольняють усі сторони.

2. 25% вчителів реагують на конфлікти, але не завжди успішно їх вирішують, що може свідчити про необхідність додаткового навчання з вирішення конфліктних ситуацій.

3. Нуль відсотків вчителів не ефективно вирішують конфлікти з батьками своїх учнів.

Загалом більшість вчителів намагаються конструктивно вирішувати конфлікти та співпрацюють з батьками для досягнення взаємоприйняттого рішення.

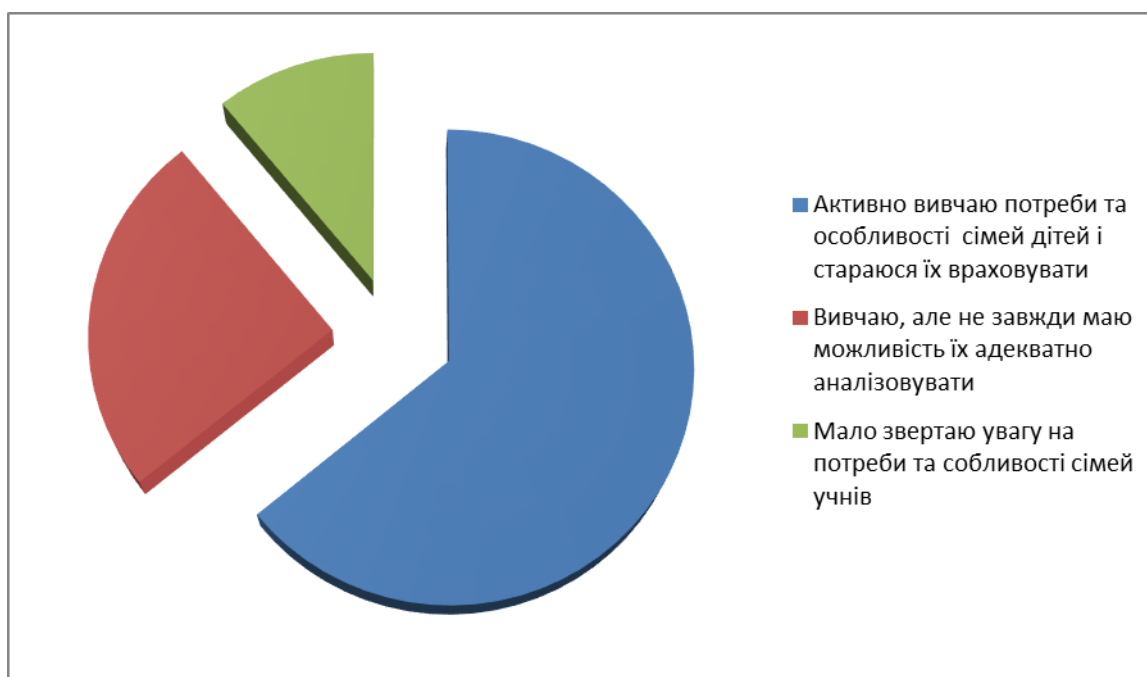

Рис. 3.2.16. «Як Ви вивчаєте потреби та індивідуальні особливості сімей дітей, яких Ви навчаєте?»

Загальні висновки про те, як вчителі вивчають потреби та індивідуальні особливості сімей своїх учнів:

1. 64% вчителів активно відзначають і враховують потреби та особливості учнів і їхніх сімей. Це свідчить про те, що вони звертають увагу на індивідуальні обставини учнів.

2. 25% вчителів помічають потреби та особливості учнів та їх сімей, але не завжди мають можливість їх адекватно проаналізувати. Це може бути пов'язано з недостатньою кількістю ресурсів або часу.

3. 11% вчителів приділяють мало уваги потребам та особливостям своїх учнів та їх сімей. Це може свідчити про недостатню обізнаність чи бажання адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб та особливостей дитини та її сім'ї.

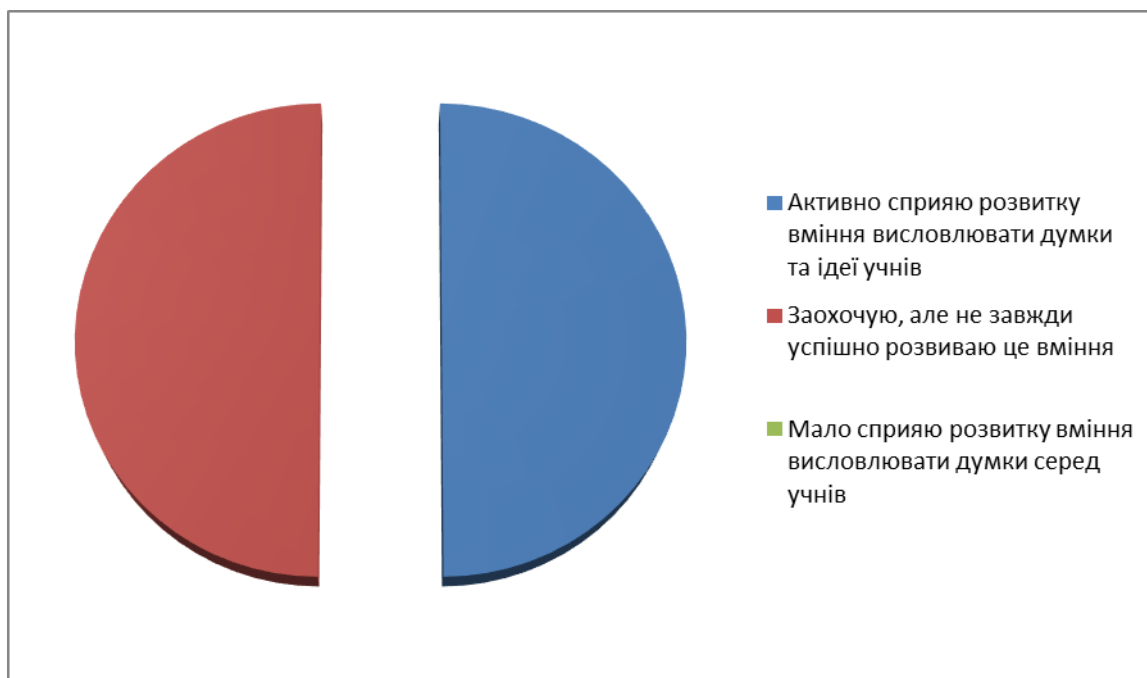

Рис. 3.2.17. «Як Ви сприяєте розвитку вміння висловлювати думки та ідеї серед учнів?»

Нижче наводиться загальний висновок про те, як вчителі сприяють розвитку в учнів уміння висловлювати думки та ідеї.

- Половина вчителів (50%) активно підтримують розвиток цієї навички, що свідчить про велику роль, яку вони відіграють у підтримці комунікативних навичок учнів.

- Інша половина (50%) заохочує учнів до вираження думок та ідей, хоча іноді це може потребувати більшого розвитку.

Слід зазначити, що відсутність відповідей у категорії «Мало сприяю розвитку вміння висловлювати ідеї» свідчить про те, що ніхто з вчителів, які брали участь в анкетуванні, не відмітив цей аспект, що позитивно впливає на освітній процес.

Загалом це свідчить про те, що більшість вчителів приділяють важливу роль розвитку комунікативних навичок у своїх учнів, хоча є певні відмінності у підходах та ефективності цього процесу.

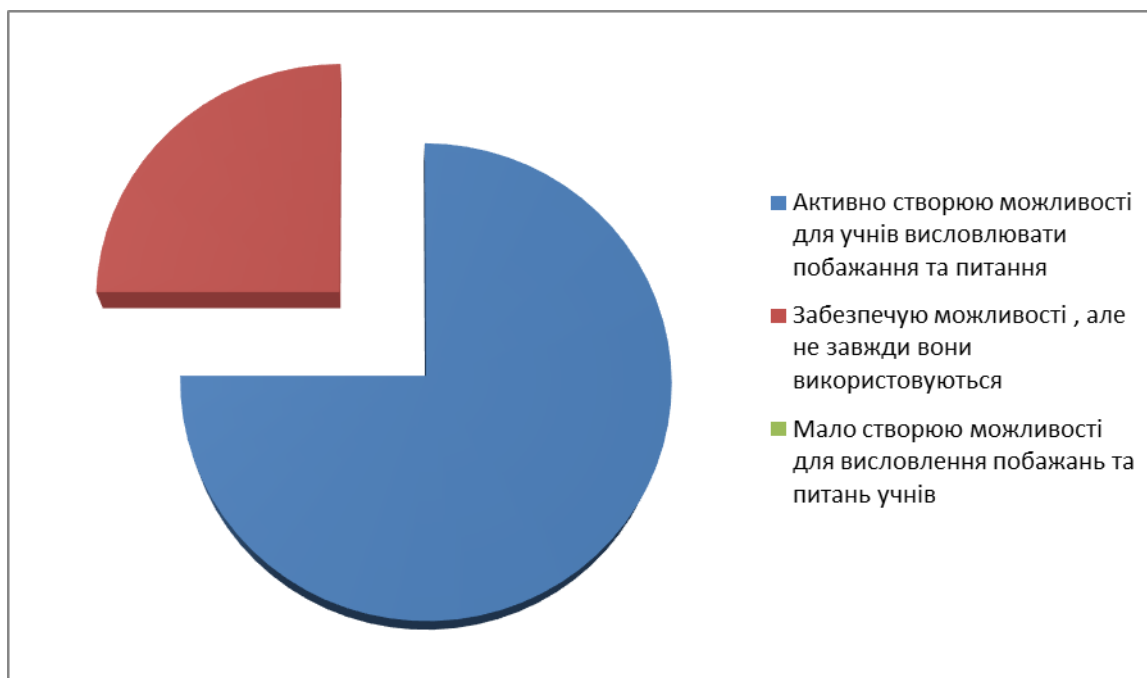

Рис. 3.2.18. «Чи створюєте Ви можливості для учнів висловлювати свої побажання та питання щодо навчання?»

Питання:

Чи надаєте Ви учням можливість висловити свої побажання та запитання щодо навчання?

Відповіді вчителів у %:

1. 75% вчителів активно створюють можливості учням висловлювати свої бажання і запитання. Це вказує на їхню відкритість до комунікації зі своїми учнями.

2. Інші 25% вчителів пропонують можливості, але ними не завжди користуються. Це може свідчити про те, що деякі учні можуть бути більш сором'язливими або менш активними у висловленні прохань і запитань.

3. Слід зазначити відсутність відповідей у категорії «Рідко створюю можливості висловити запитання про бажання», що свідчить про відсутність такого підходу серед вчителів, які брали участь в опитуванні.

Загалом більшість вчителів виявляють високий рівень відкритості до прохань і запитань своїх учнів, хоча деякі відрізняються за ступенем активного використання цих можливостей.

Рис. 3.2.19. «Як Ви реагуєте на індивідуальні потреби та питання учнів?»

Питання:

Як Ви реагуєте на індивідуальні потреби та питання учнів?

Відповіді вчителів в %:

1. 87% вчителів враховують індивідуальні потреби та запитання своїх учнів і реагують на них. Це вказує на те, що вони відкриті до особистих ситуацій і готові вирішувати особисті проблеми учнів.

2. 13% вчителів також надають зворотний зв'язок, але не завжди успішно вирішують окремі питання. Це може означати, що вони працюють над цим, але можуть знадобитися деякі додаткові ресурси або підтримка для ефективного реагування індивідуальних потреб своїх учнів.

3. Слід зазначити, що «Я рідко реагую на індивідуальні потреби та запитання студентів» не було дано відповіді жодним педагогом, що свідчить про те, що це не методом вчителів, які брали участь в опитуванні.

Загалом більшість вчителів демонструють високий рівень готовності відповідати на індивідуальні потреби та запитання своїх учнів, хоча існують певні відмінності в тому, наскільки успішно вони це роблять.

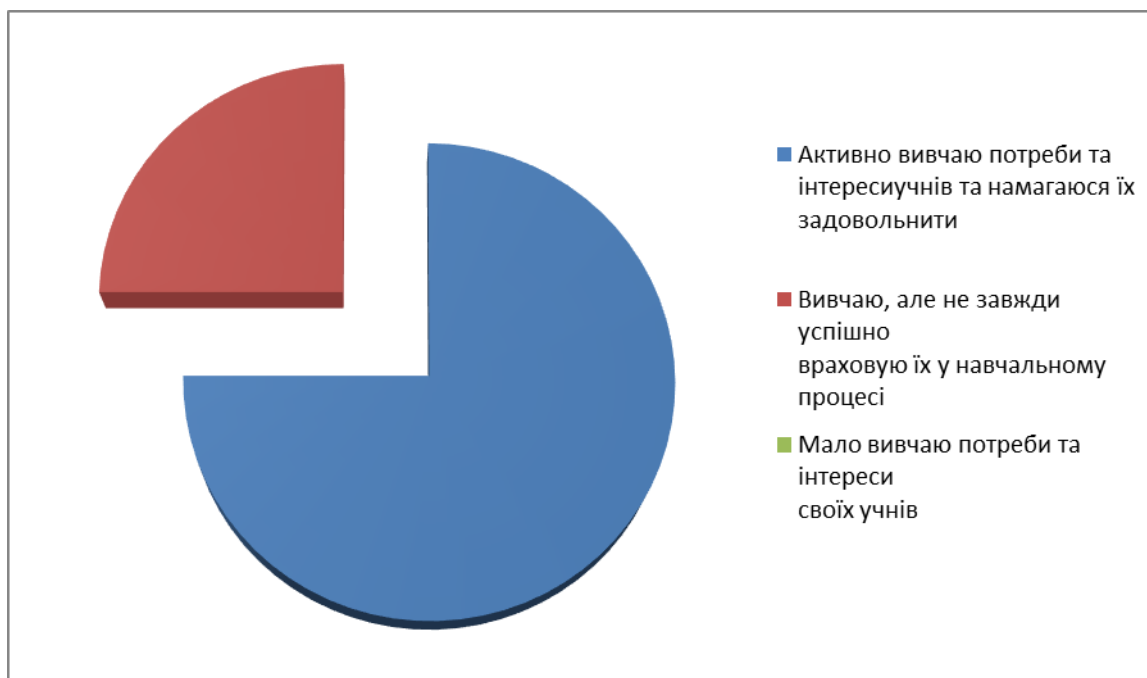

Рис. 3.2.20. «Чи вивчаєте Ви потреби та інтереси своїх учнів?»

Питання: Чи вивчаєте Ви потреби та інтереси своїх учнів?

Відповіді вчителів у %:

1. 75% викладачів активно вчать та намагаються задовольнити потреби та інтереси студентів. Це вказує на їхню готовність налаштувати освітній процес до індивідуальних особливостей та інтересів їхніх учнів.

2. 25% вчителів також вивчають потреби та інтереси учнів, але не завжди успішно залучають їх до навчального процесу. Це може свідчити про те, що вони намагаються, але для ефективного впровадження цього підходу може знадобитися більше зусиль.

3. Слід зазначити, що в категорії «Я мало вивчаю потреби та інтереси свого класу» немає відповідей, що вказує на відсутність такого методу серед вчителів, які брали участь в опитуванні.

Підводячи підсумок, можна сказати, що більшість вчителів готові вивчати потреби та інтереси свого класу і намагаються враховувати їх у процесі навчання. Такий підхід є більш персоналізованим та ефективним у навчальному процесі.

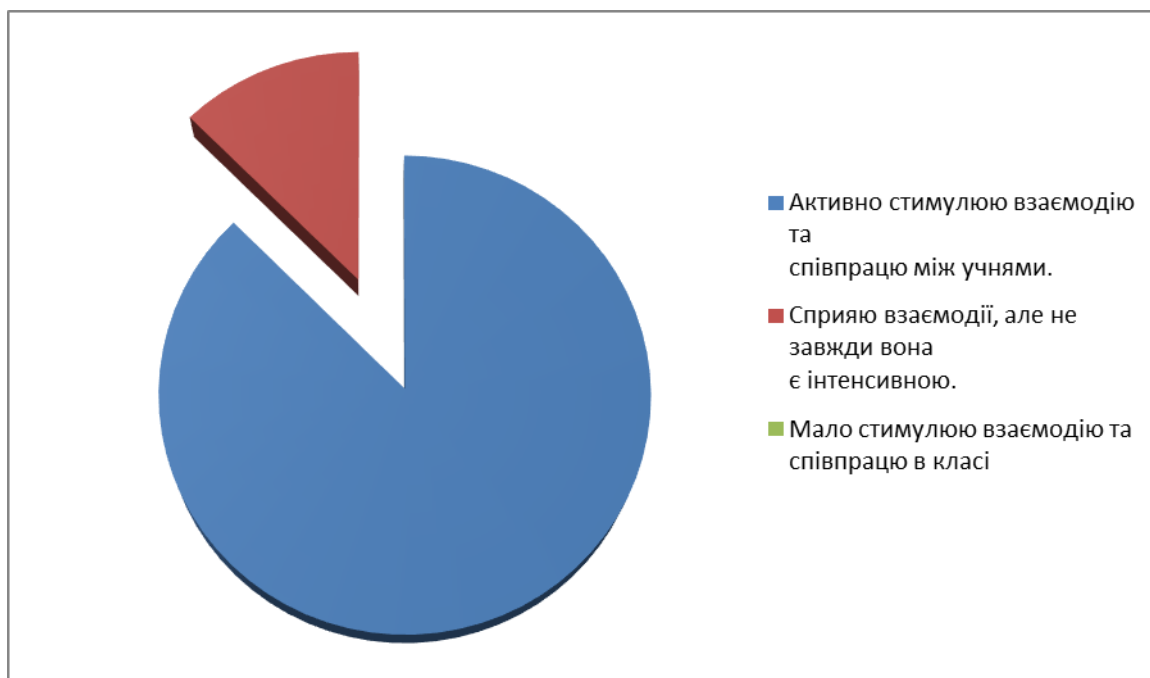

Рис. 3.2.21. «Чи стимулюєте Ви взаємодію та співпрацю між учнями в класі?»

Питання:

Чи стимулюєте Ви взаємодію та співпрацю між учнями в класі?

Відповіді вчителів на дане питання:

1. 87% вчителів активно заохочують взаємодію та співпрацю між їхніми учнями. Це вказує на їх бажання створити середовище, сприятливе для спільної роботи учнів та їх взаємодії.

2. 13% вчителів також заохочують взаємодію, але ефективність не завжди висока. Це вказує на те, що хоча педагоги підтримують співпрацю з учнями, проте ця співпраця не завжди є дуже активною чи інтенсивною.

3. Слід зазначити, що в категорії «Я мало стимулюю взаємодію та співпрацю в класі» немає відповідей, що свідчить про те, що вчителі, які брали участь в опитуванні, не використовують такий підхід.

Загалом більшість учителів хочуть заохочувати взаємодію та співпрацю між їхніми учнями в класі, хоча інтенсивність цієї взаємодії дещо різниться. Цей підхід допомагає учням розвивати свої соціальні навички та командну роботу.

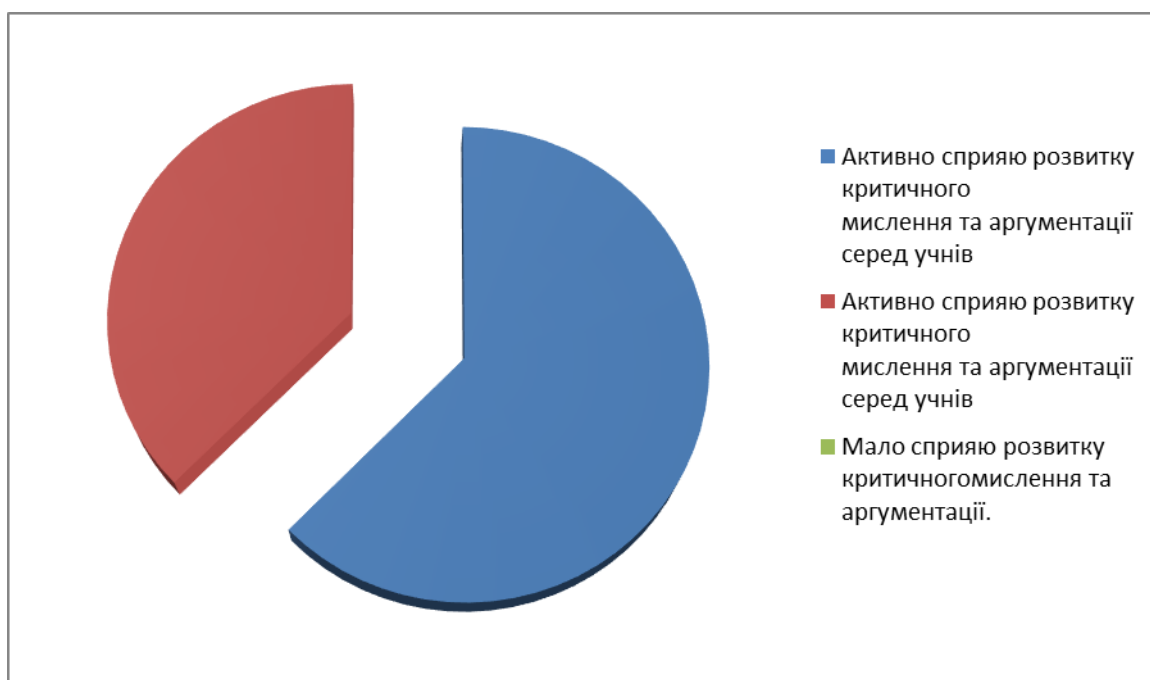

Рис. 3.2.22. «Чи сприяєте Ви розвитку критичного мислення та вміння аргументувати свою позицію серед учнів?»

Питання:

Чи сприяєте Ви розвитку критичного мислення та вміння аргументувати свою позицію серед учнів?

Учителі відповіли:

1. 62% вчителів активно допомагають учням розвивати критичне мислення та навички аргументування. Це вказує на здатність педагога розвивати творче та критичне мислення учнів.

2. 38% вчителів також активно допомагають дітям розвивати критичне мислення та міркування. Це значить, що вчителі розвивають здатність обґрунтовувати свою позицію та аналізувати інші думки.

3. Слід зазначити, що в категорії «Я мало сприяю розвитку критичного мислення та міркування» відповідей не було, що свідчить про відсутність такого підходу серед вчителів, які брали участь в опитуванні.

Таким чином, більшість учителів хочуть допомогти учням розвинути критичне мислення та навички аргументації. Це важливий аспект у розвитку і освіти і навчання дітей.

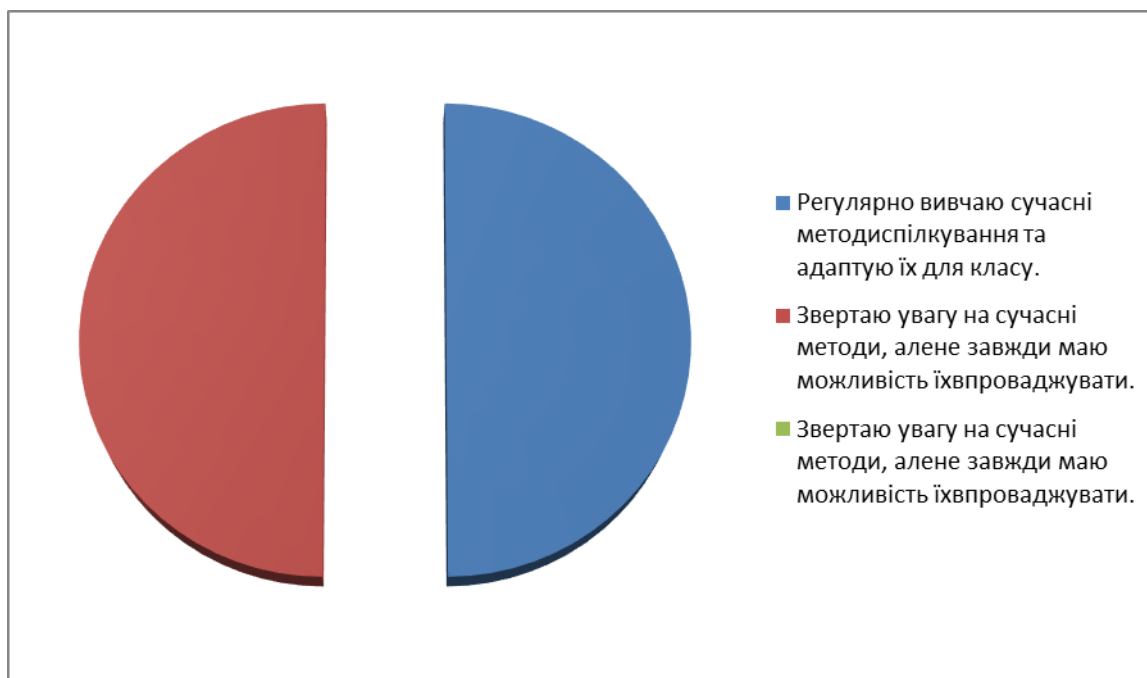

Рис. 3.2.23. «Як часто Ви вивчаєте сучасні методи спілкування з дітьми та адаптуєте їх до потреб вашого класу?»

На запитання: Як часто Ви вивчаєте сучасні методи спілкування з дітьми та адаптуєте їх до потреб вашого класу? Педагоги відповіли:

1. 50% вчителів регулярно навчаються та адаптують сучасні методи спілкування для свого класу. Це означає, що вони готові оновлювати свій педагогічний підхід.

2. Ще 50% вчителів беруть до уваги сучасні методики, але не завжди мають можливість їх реалізувати. Це може бути через обмежені ресурси або інші обставини.

3. Зверніть увагу, що варіант відповіді «Я мало звертаю увагу на сучасні методи спілкування з дітьми», а це означає, що жоден із учителів, які брали участь у опитуванні не вважають сучасні методики не потрібними в освітньому процесі.

Підсумовуючи, вчителі готові вивчати та зосереджуватися на сучасних методах спілкування з дітьми, але існують певні обмеження щодо використання цих методів у класі.

Тож, за результатом цього опитування можна оцінити середній рівень взаєморозуміння серед більшості вчителів, що вказує на необхідність

покращення спілкування і співпраці в колективі. Більшість вчителів вважають, що їхні думки та ідеї враховують на роботі, що сприяє вільному обміну ідеями та спільній праці. Проте деякі респонденти зазначили, що їхню думку не завжди враховують, це потребує покращення взаєморозуміння і підтримки з боку колективу, є певний відсоток тих, хто потребує більше спілкування. Команда вважає, що взаємна підтримка є досить високою, але є місце для вдосконалення командної роботи. Колектив Рожнівського ліцею «Гуцульщина» розуміють їхні цілі та мету.

Більшість вчителів ліцею розуміють, що потрібно завжди вдосконалювати свої комунікативні навички. За результатами анкетування загальний аналіз рівня культури спілкування педагогічного колективу свідчить про такі важливі результати. Вчителі мають різний підхід до спілкування з батьками своїх учнів, що вказує на різний рівень підготовки до вдосконалення цього аспекту їх роботи. Рівень відкритого спілкування і взаємодії зі своїм класом також різний між вчителями, і це може вплинути на ефективність викладання та навчання учнів. Більшість вчителів активно спілкуються з батьками та вважають, що для успішного навчання дітей важливо підтримувати відкрите спілкування. Є вчителі, які мало або зовсім не спілкуються з батьками, що потребує вдосконалення процесів спілкування. Більшість учителів зазвичай намагаються вирішити конфлікт конструктивно та працюють з батьками, щоб знайти взаємоприйнятне рішення.

Педагоги згодні з твердженням, що справді потрібно розвивати комунікативні навички серед учнів, хоча існують відмінності у ставленні та ефективності цього процесу. Більшість вчителів демонструють високу відкритість до прохань і запитань дітей, створюючи сприятливу атмосферу для взаємодії один з одним. Педагоги готові відповідати на індивідуальні потреби та запитання своїх учнів, хоча визнається, що успіх цього процесу може бути різним. Більшість викладачів намагаються зрозуміти потреби та

інтереси своїх учнів і врахувати їх у процесі навчання, сприяючи індивідуальне навчання.

Педагоги демонструють бажання розвивати взаємодію та співпрацю між учнями у класі та допомагати їм розвивати соціальні навички. Педагоги намагаються допомогти учням розвинути навички критичного мислення та аргументації, що є важливим аспектом освіти. Вчителі мають бажання вивчати сучасні способи спілкування з дітьми, але мають обмежені можливості застосовувати їх на уроці.

Загалом культура спілкування педагогічного колективу знаходиться на середньому рівні, але є певні зміни у практичному застосуванні цих принципів і методів. Важливо продовжувати роботу над удосконаленням навичок спілкування та командної роботи для підтримки якісної освіти та навчання.

Висновки до розділу 3

Значний вплив на ефективність спільної роботи та досягнення спільних цілей в педагогічному колективі має рівень комунікативної культури. Отже, щоб створити сприятливу атмосферу для навчання та розвитку учнів, важливо, щоб педагоги працювали над розвитком своєї комунікації та знаходили спільну мову.

Є такі інструменти та методи діагностики комунікативної культури: Анкети та опитування, аудіо та відеозаписи, спостереження, 360-градусна оцінка, тестування з психологічних аспектів комунікації, групові дискусії, експертні оцінки.

За результатами проведення анкетування в Рожнівському ліцеї «Гуцульщина» можна оцінити середній рівень взаєморозуміння серед більшості педагогів. Більшість педагогів відчуває, що їхні думки та ідеї поважаються. Конфлікти в шкільному колективі відбуваються, але більшість з них вирішується. Взаємопідтримка в колективі вважається високою, але є місце для покращення у командній роботі. Вчителі розуміють важливість

вдосконалення своїх навичок спілкування. Педагоги мають різні підходи до комунікації з батьками своїх учнів. Також різним є рівень взаємодії та відкритого спілкування з учнями, і це може впливає на ефективність виховання та навчання здобувачів середньої освіти. Більшість педагогів активно комунікують з батьками. Є вчителі, що спілкуються з батьками рідше або взагалі не проводять батьківські збори, що потребує покращення комунікаційних процесів. Більшість педагогів вирішують конфлікти конструктивно і співпрацюють з батьками своїх учнів для досягнення взаємоприйнятних рішень.

Взаємодія між вчителями і учнями починається з якісної комунікації, що забезпечує ефективність навчання і впливає на формування здорових взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу.

ВИСНОВКИ

1. На основі проведеного дослідження літературних джерел можна зазначити, що обмін інформацією між двома або більше людьми для досягнення спільного розуміння це - комунікація. Спілкування у педагогіці – це обмін ідеями, інформацією, думок між учителями, здобувачами загальної середньої освіти та іншими членами навчального процесу в освітньому середовищі.

2. В процесі роботи виявлено 5 етапів історії розвитку комунікаційних досліджень в педагогіці. Одним з найвпливовіших етапів є - етап «експериментальної педагогіки» поч. 20 ст. адже викладачі і науковці почали активно вивчати вплив комунікації на навчання та розвиток студентів за допомогою експериментальних методів. Ось головні події даного етапу: Джон Дьюї довів важливість співпраці та спілкування, були створені лабораторії в яких проводили дослідження з психології та комунікації, також науковці почали застосовувати для вивчення комунікації в навчанні експериментальні методи.

3. В результаті проведеної роботи можна сказати, що в педагогіці застосовуються різні види та підходи в залежності до того, як комунікація розглядається в педагогічних науках з різних кутів зору. Залежно від цілі дослідження та обраного підходу дослідження може включати вивчення різних аспектів комунікації, наприклад вербальне та невербальне спілкування, співпраця та конфлікт, міжкультурне спілкування тощо.

4. Для майстерності педагогічного спілкування вчителі повинні використовувати такі принципи міжособистісної комунікації : розуміння учнів, слухання, проявлення зацікавленості до учня перед собою. Також вміння вчасно застосувати жести, паузи, міміку, пози, інтонацію тощо залежно від мети та контексту

5. Засоби вербальної комунікації включають в себе: мову як основний спосіб передачі інформації, слова – можуть передавати інформацію різною інтонацією, вирази і речення – передають думки та ідеї від однієї людини до

іншої, тембр і голос вказують на емоції людини та показують її ставлення до ситуації.

6. У невербальній комунікації є такі засоби педагогічного спілкування: вираз лиця може передавати настрій та емоції, постава тіла та жести можуть вказувати на емоційний стан. Не менш важливим є зоровий контакт, атмосфера в класі, рухи вчителя, знаки та символи.

7. Для успішного навчання важлива взаємодія міжособистісних стосунків, вони в свою чергу мають вплив на якість комунікації. Якщо діти відчують підтримку вчителя то вони стають більше відкритими в комунікації. Щоб покращити спілкування потрібно будувати відносини на довірі один до одного, а також взаємопідтримці.

8. В процесі роботи виявлено, що засоби та методи діагностики культури спілкування мають суттєвий вплив на здобувачів загальної середньої освіти у низці способів: Учні мають розвивати свою самооцінку, розвивати особистість, працювати над рівнем своїх навичок спілкування, сприяти навчання, діагностувати свою культуру комунікації, готуватись до кар'єри, вміти вирішувати конфлікти.

9. Згідно з результатами проведення анкетування в Рожнівському ліцеї «Гуцульщина» можна сказати, що рівень взаєморозуміння серед вчителів є середнім. Потрібно звернути увагу рівень комунікативних навичок педагогів і підвищувати його. Щоб сприяти розвитку навичок вербальної та невербальної комунікації, потрібно проводити тренінги та семінари.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. Актуальні проблеми психології. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2016. Т. 5, вип. 16. С. 82–92.
2. Скороварова Є. В. Комунікація в інформаційну епоху. Гілея. 2013. Вип. 78 (№ 11). С. 182–184.
3. Ченбай Н. А. Міжкультурна комунікація в освіті : thesis. 2014. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/18825> .
4. Berlo D. K. Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice. SPCK Publishing, 1960.
5. Gumperz, J. J. (1982). Discourse strategies. Cambridge University Press.
6. Schulz, W., & Günther, P. (2003). Die Kommunikationsmatrix: eine differenzierte Erfassung der kommunikativen Kompetenzen von Jugendlichen in der beruflichen Bildung. Bundesinstitut für Berufsbildung.
7. Volkov, O. V. (2010). Комунікативна культура вчителя: психолого-педагогічний аспект. Одеса: Академія.
8. Smith, P. J. (2007). Communication in Education. Routledge.
9. Knapp, M. L., & Daly, J. A. (2011). The Handbook of Interpersonal Communication. Sage Publications.
10. Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. (2010). Theories of Human Communication. Waveland Press.
11. Берд, Р. Невербальная коммуникация / Р. Берд. – М. : Смысл, 2004. – 288
12. Nida, E. A. Language, culture, and translation. Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 2007. 204 p.
13. Wragg, E. C., & Brown, G. A. (2001). Questioning in the Primary School. RoutledgeFalmer.
14. Robinson, V. M. (2011). Student-Centered Leadership. Jossey-Bass.

15. Marzano, R. J., Marzano, J. S., & Pickering, D. J. (2003). *Classroom Management That Works: Research-Based Strategies for Every Teacher*. ASCD.
16. Samovar, L. A., Porter, R. E., & McDaniel, E. R. (2010). *Intercultural Communication: A Reader*. Cengage Learning.
17. Ковальчук В. Ю. Виховання як системна комунікація : thesis. 2009. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/11268>
18. Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. University of Illinois Press.
19. Berger, C. R., & Calabrese, R. J. (1975). Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication. *Human communication research*, 1(2), 99-112.
20. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
21. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media.
22. Mayer, R. E. (2002). *Cognitive theory of multimedia learning*. *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, 31-48.
23. Michael R. Matthews (Ed.). "International Handbook of Research in History, Philosophy and Science Teaching."
24. John Dewey. "Experience and Education." 1938
25. Marshall McLuhan. "Understanding Media: The Extensions of Man."
26. Abraham H. Maslow. "Motivation and Personality."
27. Harold D. Lasswell. "The Structure and Function of Communication in Society."
28. Jean-François Lyotard. "The Postmodern Condition: A Report on Knowledge."
29. Annette Markham and Nancy K. Baym (Eds.). "Internet Inquiry: Conversations About Method"
30. *Культура спілкування : Навч.-метод. посіб. для вчителів шк., студ.педагог.вузів, учнів педагог.училищ і батьків*. Київ : ІЗМН, 1997. 328 с.

31. Українська педагогічна енциклопедія. Том 5. К-О. Київ: Головне управління видавництв і поліграфії Міністерства освіти УРСР, 1985. Стор. 281-282.
32. Комунікативна педагогіка: теорія та практика / Під ред. В.П. Бега. Київ: Видавництво "Освіта", 2001. Стор. 27-47.
33. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. Актуальні проблеми психології. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2016. Т. 5, вип. 16. С. 82–92.
34. Комунікативні технології в педагогіці / О.О. Гуменюк, І.М. Глущенко, Л.В. Пушкар та ін. Київ: Видавництво "Альтернативи", 2007. Стор. 60-83.
35. Гудкова, Л. В. (2006). Вербальні засоби комунікації. Київ: Видавничий дім "Слово".
36. Листопад, Н. М. (2016). Вербальні засоби комунікації в інтернет-дискурсі. Лінгвістичні студії, 27, 54-63.
37. Коростій, В. І. (2017). Невербальна комунікація: теорія і практика. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля
38. Засекіна, Л. І. (2016). Невербальні засоби комунікації в педагогічній діяльності. Педагогічний процес: теорія та практика, 4, 52-55
39. Дж. Хейтфілд, "Спілкування та відносини в освітній діяльності".
40. Лопушанська, О. В. (2019). Комунікативна культура педагога як передумова ефективної взаємодії з учнями. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки, 1(47), 33-39.
41. Steven A. Beebe, Susan J. Beebe, Diana K. Ivy. (2020) Communication: Principles for a Lifetim. Pearson
42. Корнієнко, О. М. (2019). Комунікативна культура педагога як гарантія професійного успіху. Науковий вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 3, 155-158.

43. Salata, Vachynska H. N. Культура і комунікація: як культура впливає на сприйняття інформації. Scientific journal “Library Science. Record Studies. Informology”. 2019. № 3. С. 80–87. URL: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187982>

ДОДАТКИ

Анкетування для визначення рівня педагогічної майстерності комунікації для педагогів Рожнівського ліцею «Гуцульщина»

1. Яка Ваша стать?

- 1) Чоловік;
- 2) Жінка.

2. Який Ваш вік?

- 1) 20-25 років;
- 2) 25-35 років;
- 3) 35-45 років;
- 4) 45-55 років;
- 5) 55+

3. Який Ваш стаж роботи в навчальному закладі?

- 1) 1-5 років;
- 2) 5-10 років;
- 3) 10-15 років;
- 4) 15-20 років;
- 5) 20-25 років;
- 6) 30+ років;

4. Як Ви оцінюєте рівень взаєморозуміння в вашому педагогічній команді?

- 1) Рівень взаєморозуміння високий;
- 2) Рівень взаєморозуміння середній;
- 3) Рівень взаєморозуміння низький.

5. Чи часто Ви спілкуєтеся з колегами за межами роботи?

- 1) Регулярно спілкуюся;

- 2) Іноді спілкуюся з колегами;
- 3) Майже не спілкуюся з колегами поза робочим часом.

6. Чи відчуваєте Ви, що ваші думки та ідеї поважають в колективі?

- 1) Так, мої думки і ідеї поважають;
- 2) Час від часу мої думки враховують;
- 3) Мої думки та ідеї часто ігнорують.

7. Чи існують конфлікти в вашому колективі, і як вони вирішуються?

- 1) Так, і вони вирішуються конструктивно;
- 2) Іноді виникають конфлікти, але вони розв'язуються;
- 3) Конфлікти в колективі залишаються нерозв'язаними.

8. Чи відомо Вам про спільні цілі та завдання вашого педагогічного колективу?

- 1) Так, я чудово орієнтуюсь в спільних цілях та завданнях;
- 2) Знаю про цілі, але не завжди їх розумію;
- 3) Не дуже впевнений в спільних цілях та завданнях колективу.

9. Як Ви оцінюєте рівень взаємопідтримки в вашому колективі?

- 1) Взаємопідтримка висока та доброзичлива;
- 2) Є взаємопідтримка, але вона не завжди стійка;
- 3) В колективі мало взаємопідтримки.

10. Як Ви оцінюєте вміння вашого колективу працювати разом в команді?

- 1) Колектив відмінно працює в команді;
- 2) Командна робота є, але є місце для покращення;
- 3) Вміння працювати в команді слабо виражені.

11. Чи часто Ви відчуваєте необхідність у вдосконаленні своїх комунікативних навичок?

- 1) Регулярно відчуваю потребу в удосконаленні навичок комунікації;
- 2) Час від часу роблю спроби удосконалити свою комунікацію;
- 3) Не відчуваю потреби в удосконаленні навичок комунікації.

12. Як Ви оцінюєте загальний рівень комунікативної культури в вашому педагогічному колективі на шкалі від 1 до 10 (де 1 - дуже низький, 10 - дуже високий)?

- 1) 1;
- 2) 2;
- 3) 3;
- 4) 4;
- 5) 5;
- 6) 6;
- 7) 7;
- 8) 8;
- 9) 9;
- 10) 10;

13. Як часто Ви спілкуєтеся з батьками своїх учнів за позаурочними питаннями?

- 1) Регулярно спілкуюся з батьками за позаурочними питаннями;
- 2) Час від часу спілкуюся з батьками поза годинами навчання;
- 3) Мало спілкуюся з батьками за межами уроків.

14. Чи відчуваєте Ви підтримку та зв'язок між педагогічним колективом та батьками?

- 1) Відчуваю сильну підтримку та зв'язок між колективом і батьками;
- 2) Є певний зв'язок, але відчуваю нестійкість у підтримці;

3) Почуття підтримки та зв'язку відсутні;

15. Як Ви реагуєте на запити і питання батьків щодо навчання їхніх дітей?

- 1) Реагую негайно та підтримую відкритий діалог з батьками;
- 2) Відповідаю на запити та питання батьків, але не завжди відразу;
- 3) Реагую обмежено на запити батьків щодо навчання;

16. Як часто Ви проводите батьківські консультації чи зустрічі для обговорення навчальних планів дітей?

- 1) Регулярно проводжу батьківські консультації та зустрічі;
- 2) Проводжу їх час від часу, але не регулярно;
- 3) Майже не проводжу батьківські консультації та зустрічі.

17. Як Ви реагуєте на конфліктні ситуації з батьками та як їх вирішуєте?

- 1) Вирішую конфлікти конструктивно та співпрацюю з батьками для їх вирішення;
- 2) Реагую на конфлікти, але не завжди успішно вирішую їх;
- 3) Не ефективно вирішую конфліктні ситуації з батьками.

18. Як Ви вивчаєте потреби та індивідуальні особливості сімей дітей, які ви викладаєте?

- 1) Активно вивчаю потреби та особливості сімей дітей і стараюся їх враховувати;
- 2) Вивчаю, але не завжди маю можливість їх адекватно аналізувати;
- 3) Мало звертаю увагу на потреби та особливості сімей учнів.

19. Як Ви сприяєте розвитку вміння висловлювати думки та ідеї серед учнів?

- 1) Активно сприяю розвитку вміння висловлювати думки та ідеї учнів;

- 2) Заохочую, але не завжди успішно розвиваю це вміння;
- 3) Мало сприяю розвитку вміння висловлювати думки серед учнів.

20. Як Ви реагуєте на індивідуальні потреби та питання учнів?

- 1) Реагую на індивідуальні потреби та питання учнів і намагаюсь їх враховувати;
- 2) Реагую, але не завжди з успіхом вирішую індивідуальні питання;
- 3) Мало реагую на індивідуальні потреби та питання учнів.

21. Як Ви вивчаєте потреби та інтереси своїх учнів?

- 1) Активно вивчаю потреби та інтереси учнів та намагаюся їх задовольнити;
- 2) Вивчаю, але не завжди успішно враховую їх у навчальному процесі;
- 3) Мало вивчаю потреби та інтереси своїх учнів.

22. Чи стимулюєте Ви взаємодію та співпрацю між учнями в класі?

- 1) Активно стимулюю взаємодію та співпрацю між учнями;
- 2) Сприяю взаємодії, але не завжди вона є інтенсивною;
- 3) Мало стимулюю взаємодію та співпрацю в класі.

23. Як Ви сприяєте розвитку критичного мислення та вміння аргументувати свою позицію серед учнів?

- 1) Активно сприяю розвитку критичного мислення та аргументації серед учнів;
- 2) Сприяю, але не завжди успішно розвиваю ці навички;
- 3) Мало сприяю розвитку критичного мислення та аргументації.

24. Як часто Ви вивчаєте сучасні методи спілкування з дітьми та адаптуєте їх до потреб вашого класу?

- 1) Регулярно вивчаю сучасні методи спілкування та адаптую їх для класу;
- 2) Звертаю увагу на сучасні методи, але не завжди маю можливість їх впроваджувати;
- 3) Мало вивчаю сучасні методи спілкування з дітьми.